ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Science and Society: Journal of Political and Moral Theory

Vol 14 (2005)

Universities II

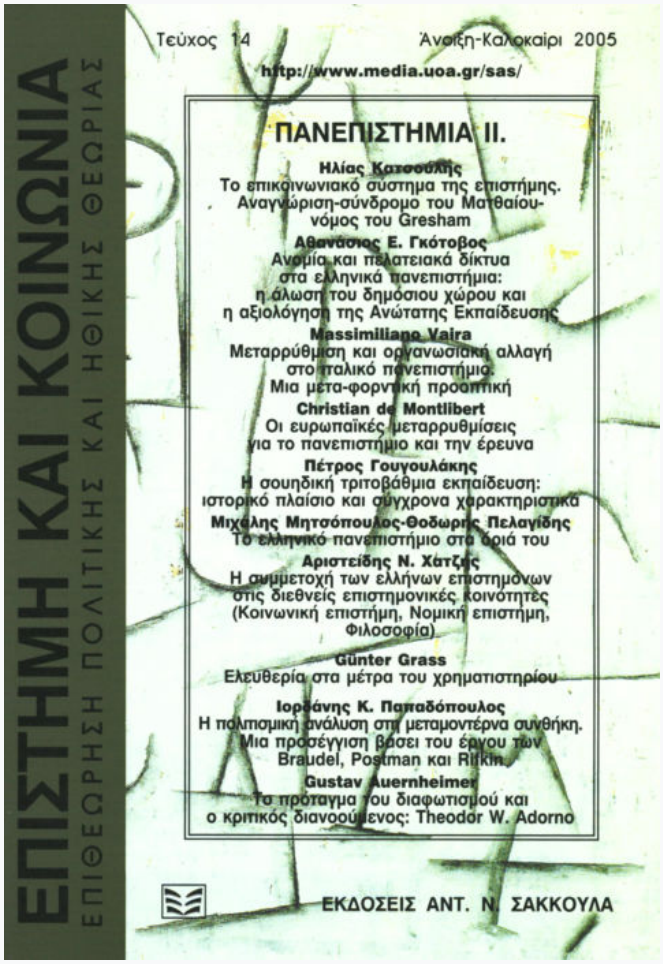

The communicative system of science: recognition, the Matthew-effect, and Gresham's law

Ηλίας Κατσούλης

doi: 10.12681/sas.472

Copyright © 2015, Ηλίας Κατσούλης

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Κατσούλης Η. (2015). The communicative system of science: recognition, the Matthew-effect, and Gresham's law. *Science and Society: Journal of Political and Moral Theory*, *14*, 1–31. https://doi.org/10.12681/sas.472

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 17/01/2026 21:46:40

Το επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης. Αναγνώριση - σύνδρομο του Ματθαίου - νόμος του Gresham.

Ηλίας Κατσούλης*

Στο επίκεντρο του γνωστικού ενδιαφέροντος της μελέτης που ακολουθεί βρίσκεται το 'επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης' νοούμενο ως ένα σύστημα παραγωγής και μεταφοράς γνώσης το οποίο αποδίδει μεν αμοιβές και αναγνώριση σε όσους το υπηρετούν, τις στερεί όμως από όσους το εκμεταλλεύονται. Υπό το καθεστώς του νόμου 1268/82 για τα ΑΕΙ, το σύστημα αυτό χάνει αυτήν ακριβώς την αποστολή του και μετατρέπεται σε ένα σύστημα εξυπηρέτησης των συμφερόντων των υπηρετούντων μελών ΔΕΠ και ιδιαίτερα όσων εξ αυτών έχουν συστήσει κλειστές ομάδες (διανεμητικές συσπειρώσεις). Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει στη στέρηση των μέσων που είναι απαραίτητα για να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους εκείνοι 'που ζουν από και για την επιστήμη'. Αναφερόμενοι στο 'σύνδρομο του Ματθαίου' το οποίο, κατά την ερμηνεία του R. Merton, αποδίδει προνόμια, τιμές και αναγνώριση στους επιστήμονες που συμβάλλουν στην επιστημονική πρόοδο, αντιστρέφουμε την πυρηνική του ιδέα και διαπιστώνουμε ότι, στη λογική που ο νόμος 1268/82 έχει επιβάλει, το ελληνικό πανεπιστημιακό σύστημα επιτρέπει την απονομή προνομίων σε εκείνους που δεν προάγουν τη γνώση και την επιστήμη. Για να στηρίξουμε αυτήν την άποψη αξιοποιούμε, από την κοινωνική ψυχολογία του G. H. Mead, την έννοια των 'σημαντικών άλλων' από την αναγνώριση των οποίων εξαρτάται η εκτίμηση της προσφοράς των πανεπιστημιακών και διαπιστώνουμε ότι ακριβώς την αναγνώριση των 'σημαντικών άλλων' στερούνται τα μέλη των 'διανεμητικών συσπειρώσεων'. Το γεγονός αυτό της στέρησης εντείνεται από τα έτσι κι αλλιώς ισχυρά μηνύματα περιφρόνησης που εκπέμπονται πιο καθαρά και 'αναγνωρίσιμα' από τη στάση των ενερ-

* Καθηγητής Πολιτικής Κοινωνιολογίας (ikatsoulis@hol.gr).

γών φοιτητών απέναντι στα μέλη αυτών των 'συσπειρώσεων'. Αδυνατώντας να ακολουθήσουν τον δύσκολο δρόμο της αντιστροφής αυτών των μηνυμάτων και της ανάκτησης της εμπιστοσύνης των ομότεχνων και των φοιτητών, τα μέλη των 'διανεμητικών συσπειρώσεων' επιλέγουν τον εύκολο δρόμο της απόκτησης τίτλων, της 'λαθεμένης' δηλαδή κατανομής κύρους που τους εξασφαλίζει μεν μια εφήμερη 'αναγνωρισιμότητα', δημιουργεί όμως τις προϋποθέσεις για την επιβολή στα ελληνικά ΑΕΙ του 'νόμου του Gresham'.

Η μεγάλη ευκαιρία να αποκτήσουν τα ελληνικά πανεπιστήμια ένα σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο που θα τους επέτρεπε να συμμετάσχουν στις εξελίξεις που συντελούνται στον ευρύτερο ευρωπαϊκό ακαδημαϊκό χώρο, κατά τη γνώμη πολλών (Κιντής 2001, Σοφούλης 2000, Πυργιωτάκης 2001, Παπαδάκης 2004) χάθηκε όταν οι πρώτες κυβερνήσεις της Μεταπολίτευσης υπέκυψαν στις πιέσεις του φοιτητικού κινήματος, από τη μία, και των πανεπιστημιακών, από την άλλη (Σύλλογος Βοηθών Επιμελητών Φυσικομαθηματικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, χ.χ., Ρόκος 2003, Παπαδάκης 2004: 414 κ.ε). Ο νόμος 1268 που ψηφίστηκε τελικά το 1982 αγνόησε τις ολοκληρωμένες προτάσεις οι οποίες είχαν διαμορφωθεί και διατυπωθεί μέχρι τότε, σε ένα χρονικό διάστημα επτά περίπου ετών τόσο στο σχέδιο Τσάτσου-Ευρυγένη (Πυργιωτάκης-Παπαδάκης 2003) όσο και στις μετέπειτα της Επιτροπής Σταθόπουλου (Παπαδάκης-Ζιρπιάδου 2004)· στηρίχθηκε αντιθέτως στις προτάσεις των φοιτητών και των βοηθών (Επιστημονικό Διδακτικό Προσωπικό –ΕΔΠ) τις οποίες μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις, υπερθεμάτισε. Όταν το 1979, μετά από απεργία 100 ημερών, οι τότε βοηθοί –οι οποίοι είχαν σπουδάσει σε ελληνικά πανεπιστήμια κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και είχαν προσληφθεί χωρίς κριτήρια και με κλειστές διαδικασίες από τους καθηγητές κατόχους της έδρας– πρόβαλαν το αίτημα της μονιμοποίησής τους και, επιπλέον, της συμμετοχής τους σε έναν ενιαίο φορέα διδασκόντων ('μονιμοποίηση στον ενιαίο φορέα'), κανείς πολίτης αυτής της χώρας δεν σκέφτηκε ότι ένα τέτοιο εξωπραγματικό όσο και αλαζονικό αίτημα θα μπορούσε να ικανοποιηθεί. Και όμως, ο νόμος 1268/82, έτσι όπως τελικά ψηφίστηκε (Κλάδης-Πανούσης 1989, Λιάνης 1989), όχι μόνον ικανοποίησε αυτό το παράλογο αίτημα αλλά και το υπερκέρασε εξασφαλίζοντας τη de facto μονιμοποίηση των βοηθών, την ένταξη με κλειστές διαδικασίες όσων είχαν αποκτήσει διδακτορικό στον ενιαίο φορέα του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού (ΔΕΠ) και τη σε τακτά χρονικά διαστήματα –κάθε τριετία στην αρχή– εξέλιξη στις ανώτερες βαθμίδες. Με τον τρόπο αυτόν, ένας βοηθός, πτυχιούχος ελληνικού πανεπιστημίου, χωρίς μεταπτυχιακές σπουδές και έρευνα, μετά την απόκτηση του διδακτορικού διπλώματος –πολλές φορές προϊόν συμπιλή-

ματος ή και αντιγραφής– μπορούσε να 'εξελιχθεί' στη θέση του πρωτοβάθμιου καθηγητή σε δέκα περίπου χρόνια. Επιπλέον, για ορισμένες κατηγορίες βοηθών οι οποίοι συνέπεσε να ανήκουν στον κύκλο εκείνων που συνέταξαν τις λεπτομέρειες του ν. 1268/82, οι διαδικασίες αυτές επιταχύνθηκαν με ένα πλήθος 'μεταβατικών διατάξεων',[1] έτσι ώστε η 'εξέλιξή' τους στη βαθμίδα του πρωτοβάθμιου καθηγητή να επιταχυνθεί ακόμη περισσότερο.

Παρά τις ουσιαστικές καινοτομίες που εισήγαγε ο νομός 1268/82 και παρά τα αυστηρά κριτήρια για τις εξελίξεις από βαθμίδα σε βαθμίδα που θέσπισε, οι 'διαζευκτικές' λύσεις που είχαν ενσωματωθεί σε κάθε άρθρο άνοιγαν τον δρόμο για τη νόθευση της φιλοσοφίας αλλά και την καταστρατήγηση αυτών των καινοτομιών. Έτσι, η κατάργηση της 'έδρας' όχι μόνον δεν οδήγησε στην κατάργηση των αυθαιρεσιών, των εξαρτήσεων και του περιορισμού της ελευθερίας στη διδασκαλία και έρευνα αλλά μετέφερε την εξουσία του παλαιού καθηγητή, κατόχου της έδρας, σε 'συσπειρώσεις' ατόμων-μελών ΔΕΠ· αυτά, ανεξάρτητα βαθμίδας ή, σε πολλές περιπτώσεις, μέλη των κατώτερων βαθμίδων, συγκροτούσαν ομάδες, οιονεί veto groups, οι οποίες σε συνεργασία με κομματικούς φοιτητές-συνδικαλιστές ήταν σε θέση να υπαγορεύουν αποφάσεις στα πανεπιστημιακά όργανα: σύγκλητο, συνελεύσεις τμημάτων ή τομέων –σε εκείνα, δηλαδή, στα οποία ο νόμος 1268/82 είχε αναθέσει όλες τις αποφασιστικές αρμοδιότητες που στο παλαιό καθεστώς διέθετε η 'έδρα'. Σε μικρό χρονικό διάστημα, οι συσπειρώσεις αυτές οι οποίες, στην αρχή, είχαν περισσότερο κομματικο-ιδεολογικό χαρακτήρα και κυριαρχούνταν από τα κόμματα της Αριστεράς, ιδιαίτερα το ΚΚΕ εσωτερικού, μεταβλήθηκαν σε 'διανεμητικές' συσπειρώσεις: διανεμητικές των θέσεων ΔΕΠ ενώ επηρέαζαν αποφασιστικά τις εκλογές των πρυτανικών αρχών, των κοσμητόρων, των προέδρων των τμημάτων, των διευθυντών των τομέων, τη σύνθεση της συγκλήτου, των εκλεκτορικών σωμάτων και των εισηγητικών επιτροπών. Γενικά όλες οι αποφασιστικές αρμοδιότητες και η διοίκηση των πανεπιστημίων βρέθηκαν στα χέρια αυτών των κομματικών συσπειρώσεων οι οποίες, μετά την αύξηση των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων για την πανεπιστημιακή έρευνα, έθεσαν υπό τον έλεγχό τους *και* αυτόν τον αποφασιστικό όσο και ευαίσθητο τομέα. Ήταν τελικά το 'γράμμα' του νόμου 1268/82 που δημιούργησε και τη 'λογική' του: το γεγονός δηλαδή ότι οι διανεμητικές αυτές συσπειρώσεις παρά το ότι ήταν σε όλους –προπάντων στις κυβερνήσεις και τα κόμματα που τις υπέθαλπαν– γνωστές κατέληξαν 'αφανείς'[2] με την έννοια ότι λίγοι γνώριζαν ποιοι ήταν εκείνοι που πραγματικά τις κατεύθυναν.

Οργανωμένες οι συσπειρώσεις αυτές στη βάση συνωμοτικών και άκαμπτων κανόνων, όμοιων με εκείνους του 'δημοκρατικού συγκεντρωτισμού', κατάφεραν να πάρουν υπό τον έλεγχό τους ολόκληρα πανεπιστήμια, ιδιαίτερα τα μικρά ή και τα περιφερειακά, ολόκληρες σχολές και τμήματα και να δημιουργήσουν μια νομενκλατούρα που έχει εξασφαλίσει την επιβίωση και την αναπαραγωγή της με τη μέθοδο της κοοπτάτσιας, δηλαδή της αναπαραγωγής και της διεύρυνσης των μελών της από τον ίδιο της τον εαυτό!

Την εικόνα των ελληνικών πανεπιστημίων τα τελευταία είκοσι περίπου χρόνια έχει επηρεάσει καθοριστικά η ευρεία δημοσιότητα που έχει δοθεί στις παράνομες πράξεις μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας: καθηγητών, φοιτητών και διοικητικών υπαλλήλων.[3] Το γεγονός ότι το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για τα πανεπιστήμια είναι έντονο, οφείλεται κυρίως στην ξεχωριστή θέση που αυτά, όπως και οι πανεπιστημιακοί, κατέχουν στην ιεράρχηση των θεσμών και των αξιών στην ελληνική κοινωνία. Το πλήθος των σκανδάλων στα οποία φέρονται να εμπλέκονται πανεπιστημιακοί οδηγεί γενικά στην απαξίωση των ελληνικών πανεπιστημίων και, συλλήβδην, των ελλήνων πανεπιστημιακών.

Έτσι η ενασχόληση της κοινής γνώμης, της πολιτείας, αλλά και της ίδιας της πανεπιστημιακής κοινότητας με τα σκάνδαλα εμποδίζει την ανάδειξη του συντελούμενου έργου με αποτέλεσμα η σκανδαλολογία να συγκαλύπτει τις πραγματικές αιτίες που έχουν οδηγήσει τα τελευταία χρόνια σε αυτή την τόσο δυσάρεστη κατάσταση.

Στη μελέτη που ακολουθεί θα δείξουμε ορισμένες από τις αιτίες που προκαλούν τη μερική αποτελμάτωση που τώρα συνειδητοποιούμε ότι έχει συντελεστεί. Η ανάλυση των αιτιών που, κατά τη γνώμη μας, έχουν δημιουργήσει τις σημερινές δυσκολίες θα κινηθεί σε τρία επίπεδα:

- καταρχάς θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στο αίτημα της αναγνώρισης της προσωπικότητας του πανεπιστημιακού καθηγητή, το οποίο εγείρει η ίδια η θέση που αυτός κατέχει·
- στη συνέχεια, και σε συνδυασμό με τα προηγούμενα, θα εξετάσουμε τον τρόπο λειτουργίας του 'επικοινωνιακού συστήματος της επιστήμης' και θα το εντάξουμε σε αυτό που ο Robert Merton αποκάλεσε 'Matthew-effect'·
- τέλος, θα δείξουμε γιατί αυτά που προηγήθηκαν εξηγούν τη σημερινή κατάσταση μερικής αποτελμάτωσης στα πανεπιστήμια, στηριζόμενοι σε μια παλιά οικονομική αρχή (νόμος του Gresham) σύμφωνα με την οποία, υπό προϋποθέσεις, το 'κακό' χρήμα που κυκλοφορεί στην αγορά εκτοπίζει το 'καλό' χρήμα που κυκλοφορεί εκεί.

Αναγνώριση: το βασικό ζητούμενο

Ο 'αγώνας για αναγνώριση' (Honneth 1998, 2000: 174 κ.ε.) αποτελεί ένα από τα βασικότερα κίνητρα, την πεμπτουσία της *κοινωνικής* ζωής των ανθρώπων. Το πρόβλημα της αναγνώρισης στο ατομικό όσο και στο συλλογικό/διαπροσωπικό επίπεδο το έθεσε παραδειγματικά για την ιστορία της φιλοσοφικής σκέψης, όσο κανένας άλλος πριν και μετά από αυτόν, ο G. W. F. Hegel. Σύμφωνα με τον Honneth (1998: 11), ο Hegel ήταν εκείνος που υποστήριξε ότι

> 'από τον αγώνα των υποκειμένων για αμοιβαία αναγνώριση της ταυτότητάς τους προκύπτει μια εσω-κοινωνική ανάγκη για την πρακτική-πολιτική επιβολή θεσμών που εξασφαλίζουν την ελευθερία'.

Είναι η αξίωση των ατόμων για διυποκειμενική αναγνώριση της ταυτότητάς τους, συνεχίζει ο Honneth,

> 'που εγκατοικεί από την αρχή στην κοινωνική ζωή ως μια ηθική πίεση και ωθεί πιο πέρα τα εκάστοτε θεσμοποιημένα μέτρα κοινωνικής προόδου και έτσι, με αυτόν τον τρόπο, τα οδηγεί στον αρνητικό δρόμο μιας βαθμηδόν επαναλαμβανόμενης διένεξης και σταδιακά σε μια κατάσταση επικοινωνιακά βιούμενης ελευθερίας'.

Στο κρατούν εκείνη την εποχή μοντέλο του 'κοινωνικού αγώνα' (Machiavelli, Hobbes), ο Hegel έδωσε, σύμφωνα με τον Honneth, μια θεωρητική στροφή με την οποία το γεγονός της σύγκρουσης μεταξύ των ανθρώπων μπόρεσε να αναχθεί, αντί στην επιδίωξη της επιβίωσης, σε ηθικά κίνητρα.

Στις ημέρες μας το πρόβλημα της αναγνώρισης, ως μιας υπαρξιακής ανθρώπινης ανάγκης, επανέρχεται στη φιλοσοφική συζήτηση τίθεται, όμως, συγκεκριμένα ως αίτημα εντός των συνταγματικά οργανωμένων κοινωνιών. Ο καναδός φιλόσοφος Charles Taylor ήταν εκείνος που σε μια πραγματεία με τίτλο *The Politics of Recognition* (1992) έθεσε το θέμα της αναγνώρισης των δικαιωμάτων πολιτισμικών μειονοτήτων που ζουν στο έδαφος μιας πλειοψηφικής κουλτούρας. Για να ξεπεραστεί το γεγονός της πολιτισμικής τους καταπίεσης από τα μέλη και τους θεσμούς της πλειοψηφίας, ο Taylor ζήτησε για τη μειοψηφούσα κουλτούρα την αναγνώριση του δικαιώματος στη διαφορά, ακόμη και σε εκείνες τις περιπτώσεις που το δικαίωμα αυτό απαιτεί προνόμια που δεν δέχεται η πλειοψηφούσα ομάδα. Για τις γνωστικές επιδιώξεις της μελέτης μας ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα επιχειρήματα του Taylor που αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίον η αναγνώριση και το

είδος της αναγνώρισης που απολαμβάνει ένα άτομο από το περιβάλλον του, συμβάλλουν θετικά ή αρνητικά, στη συγκρότηση της ταυτότητάς του. Προτού όμως προχωρήσουμε στην ανάδειξη της σχέσης αναγνώρισης και ταυτότητας στο ατομικό επίπεδο, θα παρουσιάσουμε εν συντομία τη θέση του Taylor για την ανάγκη αναγνώρισης των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων μειοψηφικών ομάδων (τη δική του θεωρία της διαφοράς η οποία προκάλεσε ευρύτατη διεθνή συζήτηση) που είναι εγκατεστημένες στο έδαφος μιας πλειοψηφικής κουλτούρας. Την ανάγκη αναγνώρισης, σύμφωνα με τον Taylor, βιώνουν το ίδιο έντονα άτομα αλλά και ομάδες. Η ανάγκη ξεχωριστής αναγνώρισης των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων μιας ομάδας αναδείχτηκε στα πλαίσια της αντιπαράθεσης που ξεκίνησε καταρχάς στις χώρες πολυεθνικής προέλευσης και πολυπολιτισμικού χαρακτήρα (Κατσούλης 1999). Η διένεξη για την πολυπολιτισμικότητα και για τα δικαιώματα των πολιτισμικών μειοψηφιών ξεκίνησε στις ΗΠΑ από εκπροσώπους του κοινοτισμού (communitarians). Ένας από τους επιφανέστερους εκφραστές του είναι ο ίδιος ο Taylor ο οποίος, στην προαναφερθείσα μελέτη του, έφερε στο επίκεντρο της προσοχής τις τραυματικές συνέπειες που έχει για τις πολιτισμικές μειονότητες η στέρηση της αναγνώρισης στην οποία τις καταδικάζουν οι στάσεις, η συμπεριφορά αλλά και η κουλτούρα της πλειοψηφίας. Όταν, μάλιστα, η στέρηση της αναγνώρισης είναι και θεσμοθετημένη, π.χ. με νόμους που περιορίζουν ή και αρνούνται τα πολιτισμικά δικαιώματα της μειοψηφίας ή δεν της αναγνωρίζουν προνόμια προστασίας και δεν λαμβάνουν μέτρα τα οποία θα μπορούσαν να βελτιώσουν την επισφαλή θέση της, τότε γίνεται λόγος για αρνητική πολιτική της οποίας τις βλαπτικές συνέπειες μόνον ειδικά μέτρα θα μπορούσαν να μετριάσουν. Αυτή η στέρηση αναγνώρισης σε συλλογικό επίπεδο βιώνεται ακόμη πιο τραυματικά στο ατομικό επίπεδο, όταν οι σύγχρονες νεωτερικές κοινωνίες ανάγουν σε αρχή τον στόχο της ολοκληρωμένης ενσωμάτωσης στην πλειοψηφούσα κουλτούρα. Για να παραφράσουμε τη βασική θέση του A. Margalit (1997: 15), οι κοινωνίες των οποίων οι θεσμοί ταπεινώνουν τους ανθρώπους δεν είναι αξιοπρεπείς.

Επανερχόμενοι στη σχέση αναγνώρισης και ταυτότητας διαπιστώνουμε ότι στον Taylor αναγνώριση και ταυτότητα 'διαπλέκονται' κατά τέτοιον τρόπο ώστε η δεύτερη 'να υποδηλώνει τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε ποιοι είμαστε καθώς και τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά που μας διέπουν ως ανθρώπινα όντα'. Αυτό μας οδηγεί στη 'βασική παραδοχή' ότι

> 'αφού η ταυτότητά μας συγκροτείται εν μέρει από την αναγνώριση που μας επιφυλάσσουν οι άλλοι, ένα άτομο ή μια ομάδα μπορούν να υποστούν σοβαρή

ζημιά ή παραμόρφωση εάν οι άνθρωποι στην κοινωνία όπου ζουν τους μεταδίδουν την περιοριστική, μειωτική και περιφρονητική εικόνα που διατηρούν για αυτά'.

Στις περιπτώσεις, λοιπόν, όπου η αναγνώριση από τους άλλους απουσιάζει ή είναι προσποιητή προκαλούνται ζημιές στους αποδέκτες της που οδηγούν 'στον εγκλωβισμό και σε ένα εσφαλμένο, διαστρεβλωμένο και στερημένο τρόπο ύπαρξης' (Ταίηλορ 1997: 71-72). Εδώ ο Taylor διακρίνει μεταξύ δύο ειδών αναγνώρισης: την ορθή, τη γνήσια αναγνώριση, η οποία συμβάλλει έστω 'εν μέρει' στη συγκρότηση μιας θετικής εικόνας για τον εαυτό μας και την εσφαλμένη αναγνώριση η οποία δημιουργεί μια αρνητική εικόνα για τον εαυτό μας. Κατά τον Taylor, η ορθή αναγνώριση είναι αυτή που αποτελεί 'μια ουσιαστική ανθρώπινη ανάγκη' ενώ η εσφαλμένη αναγνώριση ανοίγει πληγές και αναγκάζει τα θύματά της να μισήσουν τον εαυτό τους (ό.π.: 73). Σε αυτούς τους δύο τύπους της αναγνώρισης θα επανέλθουμε, διότι αποτελούν τους δύο αντιθετικούς πόλους την ένταση καθενός εκ των οποίων ενισχύουν οι συνθήκες που έχει δημιουργήσει ο ν. 1268/82 που μας ενδιαφέρει εδώ. Αυτό που τώρα αξίζει της προσοχής μας είναι η διαπίστωση του Taylor ότι η θετική αναγνώριση και η θετική εικόνα για τον εαυτό μας που αυτή συμβάλλει να δημιουργηθεί σε εμάς τους ίδιους, αποτελεί στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες μια υποχρέωση που έχουμε απέναντι στον εαυτό μας, διότι συνοδεύεται από το ιδανικό της αυθεντικότητας. Αυθεντικότητα σημαίνει την αναγνώριση της ιδιαιτερότητάς μας, τη φυγή από το σύνδρομο της μάζας, την ξεχωριστή εκτίμηση που έχω εγώ για τον εαυτό μου. Αυτό το κάτι ξεχωριστό που είμαι εγώ διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από τα θετικά μηνύματα που εισπράττω από το περιβάλλον μου, με το οποίο βρίσκομαι σε μια διαρκή επαφή και διάλογο.[4] Οι παρατηρήσεις αυτές του Taylor μας επιτρέπουν να συνεχίσουμε τον συλλογισμό του στην κατεύθυνση ότι και η αρνητική αναγνώριση αλλά και η αναγνώριση από λάθος ανθρώπους εμποδίζουν το ίδιο τη συγκρότηση της ταυτότητάς μας όσο και τις προϋποθέσεις για την ανάδειξη της αυθεντικότητάς μας. Θα μπορούσαμε εδώ να υποστηρίξουμε ότι την εικόνα για τον εαυτό μας, την ταυτότητά μας, και συνακόλουθα την αυθεντικότητά μας και την αυτοεκτίμησή μας *επηρεάζει περισσότερο αρνητικά η αναγνώριση την οποία εισπράττουμε από λάθος ανθρώπους και λιγότερο η αρνητική αναγνώριση, δηλαδή η απόρριψη από το ευρύτερο περιβάλλον μας*. Στο σημείο αυτό παρεμβάλλεται η σημασία που οι άνθρωποι γενικά αποδίδουν στη γνώμη των 'σημαντικών άλλων'. Με την έννοια αυτή παρμένη από την κοινωνική ψυχολογία του G. H. Mead, ο οποίος τονίζει τη

σημασία των significant others για τη συγκρότηση της ταυτότητάς μας, ο Taylor εφιστά την προσοχή μας στην επιρροή που η γνώμη των σημαντικών ανθρώπων ασκεί επάνω μας.[5] Η ταυτότητά μας, η αυθεντικότητά μας και η αυτοεκτίμηση εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη γνώμη που οι 'σημαντικοί άλλοι' έχουν για εμάς. Και όσον αφορά το επίπεδο της συνείδησης, είναι γνωστό πως η 'ταυτότητα' μπορεί να διαμορφωθεί ή να παραμορφωθεί μέσω της επαφής μας με σημαίνοντα πρόσωπα. Κατά τον Taylor, η

> 'αντίληψη για την ταυτότητα και την αυθεντικότητα εισήγαγε μια νέα διάσταση στην πολιτική της ίσης αναγνώρισης η οποία, τώρα τουλάχιστον, σε σχέση με τις επιλήψιμες και από άλλες πλευρές προκληθείσες παραμορφώσεις χρησιμοποιεί μια σχεδόν ανεξάρτητη έννοια της αυθεντικότητας' (Taylor 1997: 60).

Καταρχάς, στους 'σημαντικούς άλλους' εντάσσονται τα πρόσωπα του στενού μας περιβάλλοντος: γονείς, συγγενείς, φίλοι, κ.λπ. Αυτών η γνώμη και η στάση απέναντί μας μάς επηρεάζει και γι' αυτό, τουλάχιστον στα χρόνια της διαμόρφωσης της προσωπικότητάς μας (formative years), επιδιώκουμε με τη δική μας στάση και συμπεριφορά να προκαλέσουμε θετικές 'επιρροές' στο σύστημα της αυθεντικότητάς μας και της αυτοεκτίμησης. Το πρόβλημα όμως δημιουργείται περισσότερο στους χώρους της επαγγελματικής μας δραστηριότητας, εκεί δηλαδή που εγκατοικούν οι για εμάς 'σημαντικοί άλλοι' και από των οποίων τη θετική, την αρνητική ή την εσφαλμένη αναγνώριση εξαρτάται 'εν μέρει' (Ταίηλορ 1997: 71) η ταυτότητά μας ή και σε μεγάλο βαθμό η αυθεντικότητά μας και η αυτοεκτίμηση. Ο λόγος που χρειαζόμαστε αυτού του είδους τις σχέσεις, τονίζει ο Taylor, 'δεν είναι ο αυτοπροσδιορισμός αλλά η αυτοπραγμάτωση'. Έτσι την όλη προβληματική της αναγνώρισης ο Taylor την προσεγγίζει σε δύο επίπεδα: το πρώτο είναι η σφαίρα της συνείδησης. Εκεί 'η διαμόρφωση της ταυτότητας και του εαυτού λαμβάνει σάρκα και οστά στο πλαίσιο ενός συνεχιζόμενου διαλόγου και αντιπαράθεσης με σημαίνοντα πρόσωπα'. Το δεύτερο επίπεδο είναι η δημόσια σφαίρα. Εκεί 'η πολιτική της ίσης αναγνώρισης αποκτά όλο και μεγαλύτερη βαρύτητα' (Taylor 1997: 86).

Excursus

Αν και ο γνωστικός στόχος αυτής της μελέτης είναι συγκεκριμένος και ως εκ τούτου αρκετά περιορισμένος, γεγονός που καθιστά δύσκολη την προσθήκη θεωρητικών αναζητήσεων που μπορούν να εμποδίσουν την προσέγγιση

και τη συναγωγή των συμπερασμάτων τα οποία μας ενδιαφέρουν, εντούτοις θεωρούμε απαραίτητο να αναφερθούμε σε ορισμένες από τις συνεπαγωγές που η επίκληση των significant others δημιουργεί για την ικανοποίηση της ανάγκης του νεωτερικού ανθρώπου για αναγνώριση. Όπως ήδη αναφέραμε, ο Taylor δανείστηκε την έννοια αυτή από το γνωστό έργο του G. H. Mead *Mind, Self and Society* (1934). Η ιδέα ότι τα ανθρώπινα υποκείμενα, γράφει ο Honneth (1998: 114) 'οφείλουν την ταυτότητά τους στην εμπειρία μιας διυποκειμενικής αναγνώρισης, σε καμιά θεωρία δεν έχει αναπτυχθεί με τόση συνέπεια ...όσο στην κοινωνική ψυχολογία του G. H. Mead'. Τη δική του κοινωνική ψυχολογία ο Mead την τοποθετούσε στο ευρύτερο πλαίσιο του συμπεριφορικού παραδείγματος (behavioralism) για να εξηγήσει

> 'τη συμπεριφορά του ατόμου σε σχέση με την οργανωμένη συμπεριφορά της ομάδας, αντί να θέλουμε να εξηγούμε την οργανωμένη συμπεριφορά της ομάδας από τη σκοπιά της συμπεριφοράς των μεμονωμένων μελών. Για την κοινωνική ψυχολογία το Όλον (η κοινωνία) είναι σημαντικότερο από το μέρος (το άτομο) και δεν είναι το μέρος σημαντικότερο από το Όλον' (Mead 1973: 45).

Στο σημείο αυτό ο Mead παίρνει ξεκάθαρα θέση εναντίον του μεθοδολογικού ατομισμού (methodological individualism) της οικονομικής θεωρίας που έμελλε να επικρατήσει σε ένα μεγάλο φάσμα των κοινωνικών επιστημών και στην ψυχολογία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Μέχρι τώρα ο προβληματισμός μας σχετικά με την αναγνώριση κινήθηκε μεταξύ του υποκειμένου, ατόμου ή ομάδας, που επιζητεί αναγνώριση και της κοινωνίας και, πιο συγκεκριμένα, του 'σημαντικού άλλου' που την προσφέρει ή που την αρνείται. Η σχέση που δημιουργείται είναι η γνωστή σχέση ατόμου-κοινωνίας με έμφαση όμως στην κοινωνία, όπως προκύπτει από την κοινωνιοκεντρική αντίληψη αυτής της σχέσης στην ψυχολογία του G. H. Mead. Εκείνο που έχει εδώ σημασία να τονίσουμε είναι ότι στον Mead η δυαδική σχέση ατόμου-κοινωνίας διπλασιάζεται αφού το άτομο χωρίζεται σε Εγώ (I) και Εμένα (Me) (Habermas 1988: 216). 'Εγώ' και 'Εμένα' είναι διαφορετικές φάσεις της ταυτότητας

> 'αφού το 'Εμένα' αντιδρά στις οργανωμένες στάσεις των άλλων, τις οποίες εμείς θεωρούμε δεδομένες και οι οποίες, στη συνέχεια, ορίζουν τη δική μας συμπεριφορά όσο αυτό είναι συνειδητό' (Mead 1973: 253).

Η πρωτότυπη αυτή προσέγγιση έχει σημασία για εμάς και γι' αυτό είναι ανάγκη να προχωρήσουμε στην παρουσίαση του περιεχομένου των βασικών

εννοιών αφού συνοδεύονται από μεταφραστικές δυσκολίες και στη δική μας γλώσσα. Ο Ulf Pacher ο οποίος φέρει την ευθύνη της γερμανικής μετάφρασης, στην οποία κυρίως στηριχθήκαμε, αναφέρεται στις δυσκολίες απόδοσης ορισμένων αγγλικών όρων στη γερμανική γλώσσα, δυσκολιών που –μέχρι ενός σημείου– συναντάμε και στην ελληνική. Η λέξη mind μεταφράζεται με το Geist, άρα πνεύμα, επιλογή η οποία, παρά τις διαφορετικές συμπαραδηλώσεις και συνηχήσεις, π.χ. στην ψυχαναλυτική γλώσσα, μπορεί να θεωρηθεί ότι εννοεί το ίδιο. Πρόβλημα δημιουργεί η μετάφραση ή, καλύτερα, η μεταφορά σε άλλη γλώσσα της λέξης 'self'. Ο Pacher το αποδίδει 'Identität' (απόδοση που ο Habermas [1982, 2: 11] θεωρεί 'αμφίβολη'), λέξη που σημαίνει περισσότερο ταυτότητα και λιγότερο 'εαυτόν' όπως είναι και ο ελληνικός όρος. Η σχέση η οποία στη συνέχεια προκύπτει είναι εκείνη του 'self' με το 'I' και το 'Me'. Το 'I' ο Pacher το μεταφράζει με 'Ich' (εγώ) γεγονός που δεν δημιουργεί καταρχάς πρόβλημα. Το πρόβλημα δημιουργείται στην απόδοση του 'Me' με το 'ICH'. Ο ίδιος ο μεταφραστής στη γερμανική γλώσσα παραδέχεται ότι η επιλογή αυτή είναι προβληματική. Το 'Me', γράφει, δεν είναι μεταφράσιμο· εννοεί το Εγώ (Ich) που βιώνει τον εαυτό του ως αντικείμενο (Objekt). Ενώ στη γαλλική γλώσσα το νόημα του 'I' και του 'Me' αποδίδονται αντίστοιχα με το 'Je' και το 'Moi', δεν συμβαίνει το ίδιο και στη γερμανική αφού και οι δύο αντωνυμίες σημαίνουν το ίδιο, δηλαδή 'Ich' (ο.π.: 441/2) Ο J. Habermas (ο.π.), ο οποίος έτσι κι αλλιώς δεν ακολουθεί σε όλα τη μετάφραση του Pacher, χρησιμοποιεί την αντωνυμία 'Mich' ως πλησιέστερη προς το 'Me', πράγμα που ακολουθεί και ο Honneth· αυτό ανταποκρίνεται και στη δική μας μετάφραση του 'Me' με το 'Εμένα'.

Επανερχόμενοι τώρα στο γεγονός του διπλασιασμού της έννοιας του ατόμου σε 'Εγώ' και 'Εμένα', θα σταθούμε, εν συντομία, στον τρόπο με τον οποίο ο Mead πραγματεύεται αυτόν τον διπλασιασμό. Καταρχάς το 'Εγώ' είναι το βιολογικό άτομο, χαρακτηρισμένο από τις φυσικές του ιδιότητες. Το 'εμένα' είναι το κοινωνικό άτομο, έτσι όπως αυτό δημιουργήθηκε στη διαδικασία της εξέλιξης του είδους. Είναι, δηλαδή, το παρόν Εγώ στην κοινωνική διαδικασία, το γεγονός του διπλασιασμού σε βιολογικό και κοινωνικό άτομο. Το περιβάλλον ο Mead το προσεγγίζει με την ψυχαναλυτική ματιά του Es. 'I', 'Me' και 'Es' συνθέτουν ένα Όλον του οποίου τα μέρη βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία (communication) και αλληλοδιείσδυση στον βαθμό που είναι δύσκολο να τα ξεχωρίσει κανείς και να τα εννοιολογήσει. Στην κοινωνική τους συμπεριφορά τα άτομα εμφανίζονται ενιαία ως 'I' και 'Me', αφού και τα δύο είναι μέρη του ίδιου 'εαυτού' (self). Όμως εντασσόμενα στην

κοινωνία και αποκτώντας επαφή (επικοινωνία) με τα άλλα 'Εγώ', αναδέχονται στάσεις των άλλων και μέσω αυτών εξελίσσονται.

> 'Αφού αναδεχόμαστε αυτές τις στάσεις εισάγουμε το Εμένα και αντιδρούμε σε αυτό ως Εγώ'. Και πιο πέρα: 'το Εμένα είναι η οργανωμένη ομάδα στάσεων των άλλων που εμείς αναδεχόμαστε. Οι στάσεις των άλλων συγκροτούν το οργανωμένο Εμένα και αντιδρούμε σε αυτό ως Εγώ' (Mead 1973: 218).

Για να δείξει τον ρόλο των άλλων και την επιρροή τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του Εγώ, ο Mead χρησιμοποιεί το παράδειγμα του παίκτη του μπάσκετ. Κάθε ενέργειά του, γράφει, προσδιορίζεται από τις αναμενόμενες κινήσεις των άλλων παικτών. Το τι κάνει και δεν κάνει ελέγχεται από το γεγονός ότι συγχρόνως είναι και κάθε άλλο μέλος της ομάδας, τουλάχιστον τόσο όσο αυτές οι στάσεις επηρεάζουν τις δικές του ειδικές στάσεις. Με τον τρόπο αυτόν ο Mead δείχνει ότι εμείς, ως μέλη μιας ομάδας, κοινότητας κ.λπ. συναντάμε τον 'άλλον' που είναι η οργάνωση των στάσεων όλων εκείνων των προσώπων που την αποτελούν. 'Η οργανωμένη κοινότητα ή κοινωνική ομάδα που δίνει στον καθένα ξεχωριστά την ενιαία του ταυτότητα, μπορεί να ονομαστεί "ο γενικευμένος άλλος"' (ο.π.: 196).

> '΄Οσο ο άνθρωπος αναδέχεται τη στάση ενός των μελών της ομάδας πρέπει να την αναδεχτεί στη σχέση της με τις στάσεις των άλλων μελών της ομάδας· και για να προσαρμοστεί τελείως θα έπρεπε να αναδεχτεί τις στάσεις όλων των ατόμων που συμμετέχουν σε αυτή τη διαδικασία' (ο.π.: 302-303).

Αυτήν την έννοια του 'γενικευμένου άλλου', ο Morris[6] στον Πρόλογό του (σελ. 27) την εκτιμά ως μια από τις πιο επιτυχημένες και γόνιμες έννοιες του Mead. Η εισαγωγή της δραστηριότητας των άλλων, της ομάδας ή της οργανωμένης κοινωνίας, στο εμπειρικό πεδίο καθενός ατόμου που συμμετέχει και συμπεριλαμβάνεται σε αυτό το ΄Ολον, γράφει ο Mead, 'αποτελεί την αποφασιστική βάση ή την προϋπόθεση για την πλήρη εξέλιξη της ταυτότητας του καθενός' (ο.π.: 197). Με τη μορφή του 'γενικευμένου άλλου', η ομάδα, η κοινότητα κ.λπ. ασκεί έλεγχο στη συμπεριφορά των μελών της. Από τη μία μεριά, δηλαδή, η ομάδα, κ.λπ. δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την εξέλιξη της ταυτότητας του καθενός και, από την άλλη, είναι πάλι αυτή η ομάδα, η κοινότητα, κ.λπ. με τη μορφή του 'γενικευμένου άλλου' που ασκεί έλεγχο στα μέλη της. ΄Οπως το εξηγεί ο Habermas (1982, 2: 66), ο Mead πραγματεύεται τον σχηματισμό της ταυτότητας στα πλαίσια μιας σχέσης μεταξύ του 'Με' και του 'Ι'. Η έκφραση 'Με' σηματοδοτεί την προοπτική από την οποία το άτομο, ήδη από την παιδική του ηλικία, αναδεχόμενο τις προσδοκίες του 'γενικευ-

μένου άλλου', δηλαδή του περιβάλλοντός του, ορθώνει ένα σύστημα εσωτερικών ελέγχων της συμπεριφοράς.

> 'Στην πορεία της εσωτερίκευσης κοινωνικών ρόλων διαμορφώνεται σταδιακά μια Über-Ich-Struktur που επιτρέπει στον δρώντα να προσανατολίζεται σε ισχύουσες κανονιστικές αξιώσεις. Συγχρόνως, με αυτό το Über-Ich –το Μεσχηματίζεται το Εγώ, δηλαδή ο υποκειμενικός κόσμος των προνομιακά προσβάσιμων βιωμάτων'.

Ο Habermas (ο.π.) παραπέμπει στον Mead, ο οποίος σχετικά με τα προηγούμενα τονίζει ότι 'το Εγώ αντιδρά στο Εαυτόν το οποίο εξελίσσεται μέσω της αναδοχής των στάσεων άλλων. Με το που αναδεχόμαστε αυτές τις στάσεις εισάγουμε το "εμένα" και σε αυτό αντιδρούμε ως ένα "Εγώ"' (Mead 1973: 217).

Εάν αυτό το σύντομο excursus έχει κάποιο νόημα, αυτό είναι να κατανοήσουμε τους μηχανισμούς οι οποίοι στα πλαίσια μιας μικρότερης ομάδας ατόμων, όπως είναι η πανεπιστημιακή κοινότητα, δημιουργούν ή, τέλος πάντων, επηρεάζουν τις σχέσεις των μελών της σε τέτοιον βαθμό ώστε να διαμορφώνουν, θετικά ή αρνητικά, την ταυτότητα αυτών των μελών. Η σημασία του 'γενικευμένου άλλου' έτσι όπως την αντιλαμβάνεται ο Habermas έχει ενδιαφέρον για τον δικό μας γνωστικό στόχο διότι μας επιτρέπει από τους γενικευμένους άλλους να απομονώσουμε τους 'significant others', τους σημαντικούς άλλους από τους οποίους, κατά τον ίδιο τρόπο που περιγράφει ο Mead και συμπληρώνει ο Habermas, επηρεάζεται η συγκρότηση της ταυτότητας και συνακόλουθα της αυθεντικότητας και της αυτοεκτίμησης των πανεπιστημιακών στο θεσμικό πλαίσιο που διαμόρφωσε ο ν. 1268/82.

Το σύνδρομο του Ματθαίου

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ο αμερικανός κοινωνιολόγος Robert Merton δημοσίευσε μια συλλογή άρθρων του της προηγούμενης τριακονταετίας (Merton 1973) στα οποία πραγματευόταν προβλήματα της κοινωνιολογίας της επιστήμης. Η συλλογή αυτή κυκλοφόρησε σε γερμανική μετάφραση το 1985, γεγονός που καταδεικνύει όχι μόνον το ενδιαφέρον της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας για τα θέματα που πραγματευόταν ο Merton αλλά και τη διαχρονική σημασία της ανάλυσης και των συμπερασμάτων του. Όπως θα δείξουμε στη συνέχεια, οι διαπιστώσεις του Merton εξακολουθούν να χρησιμεύουν για τη διατύπωση υποθέσεων που μπορούν να βοηθήσουν

στην εξήγηση των συναρτήσεων τύπων συμπεριφοράς σε κοινωνικούς χώρους και ομάδες με ιδιαιτερότητες, όπως είναι ο χώρος της επιστημονικής κοινότητας και ιδιαίτερα της πανεπιστημιακής που μας ενδιαφέρει.

Σε μια μελέτη του με τίτλο 'The Matthew-effect' (1968, εδώ 1985: 147-172) ο Merton επιχειρεί να δείξει πώς

> 'ορισμένες ψυχοκοινωνικές διαδικασίες επιδρούν στη διανομή αμοιβών σε επιστήμονες για την προσφορά τους, πράγμα που έχει επιπτώσεις στη ροή των ιδεών και των γνώσεων εντός του επικοινωνιακού συστήματος της επιστήμης' (1985: 147)·

με άλλα λόγια, πώς από την προνομιακή θέση ενός αναγνωρισμένου μέλους της πανεπιστημιακής και της ευρύτερης επιστημονικής κοινότητας μπορείς να ασκήσεις καθοριστική επιρροή στην παραγωγή και τη διάδοση γνώσης. Πυρήνας του επιχειρήματος, το οποίο ο Merton αναπτύσσει σε ένα πλήθος μελετών στα πλαίσια της δικής του θεωρίας μιας κοινωνιολογίας της επιστήμης (1942, 1957, 1963, 1968, 1971 και εδώ 1985), είναι ότι στο πεδίο της επιστήμης η αμοιβή των συναδέλφων *πληρώνεται με το νόμισμα της αναγνώρισης της προσφοράς τους*, γεγονός που επιδρά θετικά στην όλη παρουσία τους εντός του 'συστήματος επιστήμη' και πέρα από αυτό. Επιπλέον, οι επιστήμονες που έχουν τύχει αναγνώρισης εξακολουθούν να εργάζονται με την ίδια ένταση και αποδοτικά σε αντίθεση με εκείνους που δεν έχουν τύχει ανάλογης αναγνώρισης.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο Merton τοποθετεί την εργασία του επιστήμονα /ερευνητή σε αυτό που ο ίδιος ονομάζει 'επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης' εντός του οποίου διακρίνει ένα άλλο οιονεί υποσύστημα το οποίο αποκαλεί σύστημα ανταμοιβών (reward system). Στα πλαίσια αυτού του υποσυστήματος αμείβονται οι αναγνωρισμένοι αλλά –και αυτό έχει μεγάλη σημασία– αγνοούνται εκείνοι που δεν έχουν ενταχθεί σε αυτό, αν και πολλές φορές η προσφορά τους στην επιστήμη υπερέχει εκείνης των αναγνωρισμένων ή, τέλος πάντων, ορισμένων εξ αυτών. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια μαζί με την αναγνώριση και τις ανταμοιβές (τιμές και ό,τι άλλο) να παρέχονται και κάθε είδους διευκολύνσεις και ευκαιρίες στους αναγνωρισμένους που επιτρέπουν την παραπέρα παραγωγική δραστηριοποίησή τους και την ενίσχυση της θέσης τους στο επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης, ενώ αντίθετα, στερεί ή, τέλος πάντων, δυσκολεύει τους μη αναγνωρισμένους να βελτιώσουν τη θέση τους σε αυτό το επικοινωνιακό σύστημα. Είναι περίεργο, έλεγε ένας κάτοχος του βραβείου Νόμπελ, 'πώς ο κόσμος χαρίζει την αναγνώριση. Τη δίνει περισσότερο σε εκείνους που είναι ήδη γνωστοί' (σε

Merton 1985: 152). Η σημασία της παρατήρησης αυτής, που θα καταδειχθεί στη συνέχεια πόσο μας ενδιαφέρει, βρίσκεται στο γεγονός ότι και εκτός της πανεπιστημιακής κοινότητας λειτουργεί, και θα λέγαμε, υπό όρους πιο αποφασιστικά, το σύστημα ανταμοιβών για τους γνωστούς και αναγνωρισμένους, αυξάνοντας με τον τρόπο αυτόν το ειδικό τους βάρος και σε τομείς γενικού ενδιαφέροντος, π.χ. πολιτική, πολιτισμός, κ.λπ. με τους οποίους λίγη ή καθόλου σχέση μπορούν να έχουν.

Αυτές και άλλες αναφορές σε παραδείγματα αναγνώρισης της προσφοράς των ήδη γνωστών και παραγνώρισης της προσφοράς των μη-γνωστών επιτρέπουν στον Merton να παραπέμψει σε εκείνο το εδάφιο από το κατά Ματθαίον ευαγγέλιο που ο ίδιος αποκαλεί 'Matthew-effect': 'όστις γαρ έχει, δοθήσεται αυτώ και περισσευθήσεται· όστις δε ουκ έχει, και ό έχει αρθήσεται απ' αυτού' (Κατά Ματθαίον: 13-12). Το Matthew-effect που εμείς μεταφράζουμε ελεύθερα σε 'σύνδρομο του Ματθαίου' παρομοιάζεται με μια διαδικασία 'κατανομής κύρους' στους γνωστούς και καταξιωμένους στους οποίους, συνήθως, αναγνωρίζεται μια μεγαλύτερη προσφορά από την πραγματική, ενώ δεν αναγνωρίζεται σε εκείνους που πραγματικά έχουν προσφέρει εκ του γεγονότος και μόνον ότι δεν είναι γνωστοί ή ακόμη γνωστοί. Τελικά το 'σύνδρομο του Ματθαίου' ασκεί μια τόσο άνιση επίδραση εντός του συστήματος ανταμοιβών ώστε η καριέρα κάθε επιστήμονα/ερευνητή να επηρεάζεται καθοριστικά, πράγμα που έχει σημαντικές συνέπειες για την ίδια την επιστήμη θεωρούμενη ως μέρος του επικοινωνιακού συστήματος. Επίσης σημαντική συνέπεια αυτής της διαδικασίας 'κατανομής κύρους' αποτελεί το γεγονός ότι η πανεπιστημιακή κοινότητα, και όχι μόνον, εκτιμά μια επιστημονική εργασία που προέρχεται από ένα γνωστό της μέλος περισσότερο από μια επιστημονική εργασία που προέρχεται από ένα (ακόμη) άγνωστο μέλος της. Τελικά, την εξέλιξη της επιστήμης και την πρόοδο της γνώσης επηρεάζουν εκείνες οι συνεισφορές 'που εδώ και τώρα γίνονται αντιληπτές από άλλους επιστήμονες και χρησιμοποιούνται στην έρευνά τους' (Merton 1985: 160). Προσεγγίζοντας το 'σύνδρομο του Ματθαίου' από αυτή την οπτική γωνία αντιλαμβανόμαστε ότι η απήχηση της προσφοράς τους εξαρτάται και από τη θέση που κατέχουν στο 'ιεραρχημένο σύστημα της επιστήμης', εάν δηλαδή δεν είναι μόνον γνωστοί, αναγνωρισμένοι, κ.λπ. αλλά κατέχουν και μια υψηλή θέση στο σύστημα αυτό, π.χ., θέση καθηγητή, πρύτανη, κοσμήτορα, διευθυντή επιστημονικού ινστιτούτου, μέλους Ακαδημίας κ.λπ. (Βέβαια, εδώ εμφιλοχωρεί ο κίνδυνος η κατοχή μιας υψηλής θέσης στο σύστημα αυτό, όταν ο κάτοχός της δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της, να συντελέσει

στο να γίνει αρνητικά γνωστός: επ' αυτού στη συνέχεια). Σε αυτού τις εργασίες θα προστρέξουν οι άλλοι ερευνητές, σε αυτόν θα παραπέμψουν και τελικά αυτού η γνώμη θα επιβληθεί, έστω για ένα διάστημα, και θα επηρεάσει την εξέλιξη της γνώσης ανεξάρτητα από το εάν η γνώμη αυτή είναι και (η) επιστημονικά (πιο) έγκυρη. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, η γνώμη του γνωστού και προβεβλημένου στο επικοινωνιακό και ιεραρχημένο σύστημα της επιστήμης μπορεί να εμποδίσει την εξέλιξη της επιστήμης και την πρόοδο της γνώσης *και* επειδή αποτρέπει να στραφεί το ενδιαφέρον σε άγνωστους μεν επιστήμονες οι οποίοι, όμως, και καινοτόμες ιδέες έχουν και φορείς νέας γνώσης είναι. Ο Merton μάλιστα αναφέρεται στο γεγονός ότι συχνά οι νέοι επιστήμονες και ερευνητές είναι εκείνοι που προσφέρουν πολλά, αν όχι περισσότερα, στην 'ανάδειξη προβλημάτων τα οποία, κατόπιν, έλκουν το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας και, συχνά, οδηγούνται στη λύση τους' (ο.π.: 164).

Το Matthew-effect έτσι όπως το ανέδειξε και το ανέλυσε ο R. Merton, προέκυψε από συνεντεύξεις με αμερικανούς κατόχους βραβείου Νόμπελ, κυρίως από τον χώρο των θετικών επιστημών, και από πληροφορίες, ημερολόγια, επιστολές, επιστημονικά άρθρα και βιογραφίες επιστημόνων με μεγάλη προσφορά. Το 'επικοινωνιακό και ιεραρχημένο σύστημα της επιστήμης', το 'σύστημα ανταμοιβών' όπως και η διαδικασία 'κατανομής κύρους' συνδέονται με το Matthew-effect το οποίο επηρεάζεται από την προσφορά στην πρόοδο της επιστήμης ανθρώπων οι οποίοι με την εργασία τους κατακτούν την αναγνώριση της επιστημονικής κοινότητας αλλά και της κοινωνίας. Ο Merton αναφέρεται στην προσωπικότητα αυτών των καταξιωμένων ανθρώπων οι οποίοι χαρακτηρίζονται από ένα αυξημένο αίσθημα ευθύνης απέναντι στην επιστήμη αλλά και απέναντι σε εκείνους που την υπηρετούν. Διακρίνονται για την ισχυρή προσωπικότητά τους που αναδεικνύεται ακριβώς στην εμμονή και επιμονή που επιδεικνύουν στην επιδίωξη επιτυχίας των επιστημονικών τους στόχων. Ο Merton τονίζει την υπεύθυνη στάση αυτών των επιστημόνων οι οποίοι είναι έτοιμοι να

> 'αναβάλλουν τη διεκδίκηση διακρίσεων όταν είναι πεπεισμένοι ότι ένα επιστημονικό πρόβλημα που τους απασχολεί απαιτεί θυσίες στις οποίες πρέπει να υποβληθούν προκειμένου να επιτύχουν την πρόοδο στη γνώση που είναι και ο σκοπός της ζωής τους' (ο.π.: 166).

Αυτή η θετική εικόνα του ταγμένου στην υπηρεσία της επιστήμης είναι εκείνη που περισσότερο προβάλλεται από τον Merton ο οποίος, επίσης, τονίζει ότι αυτοί οι ίδιοι οι διακεκριμένοι και αναγνωρισμένοι επιστήμονες

και ερευνητές που καταφέρνουν και επιτυγχάνουν σημαντικές προσφορές στο πεδίο της έρευνάς τους είναι επιπλέον και εκείνοι που 'διαθέτουν την ικανότητα να παρακινούν και τους άλλους σε λαμπρές επιδόσεις' (ο.π.: 163) γεγονός που το αποδίδει στην 'ανιδιοτέλειά τους' (disinterestedness) (1942/1985: 96). Αυτή η θετική όψη του συστήματος ανταμοιβών που προκύπτει από την προσφορά των αναγνωρισμένων έχει, βεβαίως, όπως δείξαμε, και την αρνητική της διάσταση αφού το επικοινωνιακό και ιεραρχημένο σύστημα της επιστήμης προκαλεί αναστολές στην αναγνώριση της προσφοράς των λιγότερο γνωστών και των νέων. Αυτή όμως η αρνητική όψη του επικοινωνιακού συστήματος στα πλαίσια του 'συνδρόμου του Ματθαίου' περιορίζεται μέχρι ενός σημείου λόγω της στάσης ζωής των ίδιων των εξαίρετων και ανιδιοτελών αυτών ανθρώπων οι οποίοι, έχοντας συνείδηση της αξίας και της αποστολής τους βοηθούν και προωθούν τους νέους· πολλές φορές μάλιστα κρατούν τον εαυτό τους στο περιθώριο μέχρι του σημείου να κρύβουν τη δική τους συμβολή σε συλλογικές ερευνητικές προσπάθειες προκειμένου να αναδειχθεί η συμβολή των νεότερων και γι' αυτό λιγότερο γνωστών συναδέλφων τους (Merton 1942/1985: 86-99, 1963/1985: 117-146).

Συγκρινόμενα όλα αυτά με την κατάσταση στα ελληνικά πανεπιστήμια και με τη στάση της ελληνικής πανεπιστημιακής κοινότητας έτσι όπως αυτή διαμορφώθηκε από τις ρυθμίσεις που εισήγαγε ο ν. 1268/82, μπορούμε χωρίς δισταγμό να υποστηρίξουμε ότι για τα ελληνικά πανεπιστήμια και την ευρύτερη ελληνική επιστημονική κοινότητα ισχύει το 'σύνδρομο του Ματθαίου' αντεστραμμένο, στην αρνητική του δηλαδή εκδοχή. Με λίγα λόγια υποστηρίζουμε ότι στα ελληνικά πανεπιστήμια δίδονται κάθε είδους ανταμοιβές στους κατόχους διακεκριμένων θέσεων στην ιεραρχία οι οποίες όμως ανταμοιβές δεν είναι τις περισσότερες φορές αποτέλεσμα προσφοράς στην παραγωγή και διάδοση γνώσης αλλά κατασκευές ενός επικοινωνιακού συστήματος που προκύπτει από τις ρυθμίσεις του ν. 1268/82. Για την ελληνική πανεπιστημιακή κοινότητα και την κατάσταση που έχει εμπεδωθεί ισχύει, κυριολεκτικά, η έννοια της '*λαθεμένης*' κατανομής κύρους (Fehlzuteilung von Ansehen), η οποία αντιστοιχεί στην έννοια της λαθεμένης αναγνώρισης ή της αναγνώρισης από τη λάθος πλευρά, που ο Charles Taylor με τόση σαφήνεια έχει περιγράψει και αναλύσει. Αναφερθήκαμε ήδη στις συνθήκες που ο 1268/82 έχει δημιουργήσει στα πανεπιστήμια. Η πλέον αντιακαδημαϊκή, αντιεπιστημονική, οδυνηρή και με συνέπειες ρύθμιση του 1268/82, παρά τα περί του αντιθέτου λεγόμενα, είναι εκείνη που αναφέρεται στην κατάσταση των μελών ΔΕΠ, στον τρόπο επιλογής, εκλογής και εξέλιξής τους, στις δια-

δικασίες που θεσμοθετεί και στις εξουσίες που αναγνωρίζει στα υπηρετούντα μέλη ΔΕΠ και όλα αυτά με φόντο την κατάργηση της 'έδρας' και των προνομίων που διέθεταν οι παλαιοί καθηγητές κάτοχοι έδρας (Ματζούφας 1997). Αναφερθήκαμε εδώ στις 'διανεμητικές συσπειρώσεις' και τις 'αφανείς συνεργίες' στις οποίες λογικά οδηγούν οι ρυθμίσεις του νόμου.[7] Επικεντρωνόμενοι στον γνωστικό μας στόχο παρατηρούμε ότι η κατάσταση που έχει δημιουργήσει ο νόμος 1268/82 εμποδίζει να αποδίδονται 'τα του Καίσαρος τω Καίσαρι', δηλαδή αμοιβές και αναγνώριση σε αυτούς ακριβώς που τις δικαιούνται αλλά και ψόγος στους οκνηρούς. Το γεγονός αυτό αποτελεί συνείδηση στα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας. Οι ενέργειες στις οποίες, παρόλα αυτά, η πλειονότητα των μελών ΔΕΠ καταφεύγει, δημιουργούν μια κατάσταση που φέρει τα γνωρίσματα του 'συνδρόμου του Ματθαίου', τελείως όμως αντεστραμμένου ως προς τις συνέπειές του. Πιο συγκεκριμένα: ο τρόπος εκλογής των μελών ΔΕΠ και οι κλειστές διαδικασίες στην εξέλιξή τους που σχεδόν *επιβάλλει* ο νόμος 1268 δημιουργούν στα υπηρετούντα μέλη ΔΕΠ την ανάγκη να επιδιώκουν πάση θυσία, δηλαδή με μη ακαδημαϊκά κριτήρια και με αντιδεοντολογικά μέσα, την εξέλιξή τους στις ανώτερες βαθμίδες (π.χ. φωτογραφικές προκηρύξεις, αποκλεισμός συνυποψηφίων, κ.λπ.). Με τα ίδια μέσα και με τη συνδρομή των κομματικών παρατάξεων των φοιτητών και πάντοτε με προσβλητικού είδους συναλλαγές, επιδιώκουν την εκλογή τους σε θέσεις πρυτάνεων, κοσμητόρων, προέδρων, διευθυντών ινστιτούτων και σε ό,τι άλλο δημιουργεί όνομα και φήμη. Με τον τρόπο αυτόν καταφέρνουν να γίνουν ευρύτερα γνωστοί, να αποκτήσουν δύναμη, πολιτική πολλές φορές δύναμη, της οποίας κάνουν, συχνά, ασυστόλως χρήση και για την απόκτηση υψηλών εισοδημάτων και δημοσιότητας. Όλα αυτά όμως είναι στοιχεία μιας τεχνητής, χωρίς περιεχόμενο και ουσία '*αναγνωρισιμότητας*' από την οποία βέβαια ελλείπει το στοιχείο της γνήσιας αναγνώρισης την οποία απολαμβάνουν οι 'αφιερωμένοι στην επιστήμη' (Max Weber). Η έλλειψη αναγνώρισης από τους επαΐοντες και τους ομότεχνους, τους 'σημαντικούς άλλους' εντείνει το αίσθημα της απαξίωσης που συνοδεύει τους κατά τον ως άνω τρόπο 'αναγνωρίσιμους'. Το αίσθημα της αυθεντικότητας που διακρίνει τον νεωτερικό άνθρωπο και τον αποδεσμεύει από προνεωτερικές ταυτίσεις (βλ. Ταίηλορ 1997: 78 κ.ε.) χάνεται συνοδευόμενο από την απώλεια της αυτοεκτίμησης και του αυτοσεβασμού.[8]

Η αντιστροφή του Matthew-effect υπό τις συνθήκες του ν. 1268/82 εμφαίνεται από το γεγονός ότι ενώ το σύστημα ανταμοιβών σε συνθήκες πραγματικής αναγνώρισης της προσφοράς οδηγεί σε μεγαλύτερη και συστηματικό-

τερη προσπάθεια αύξησης αυτής της προσφοράς για να δικαιωθούν όλοι εκείνοι που μας παρέχουν πραγματική αναγνώριση, το αντίθετο ακριβώς συμβαίνει σε συνθήκες αναγνώρισης από τους λάθους ανθρώπους που ευνοεί το σύστημα του ν. 1268/82. Ο Merton περιγράφει την κατάσταση αυτή με τον καλύτερο τρόπο και δείχνει τη σημασία της αντιστροφής του 'συνδρόμου του Ματθαίου', που εμείς επικαλούμαστε. Σε συνθήκες ανταγωνισμού, γράφει (1942/1985: 97)

> 'είναι εύκολο να προκύψει ο πειρασμός να εκτοπίσουμε τους ανταγωνιστές με ανεπίτρεπτα μέσα. Αλλά στο πεδίο της επιστημονικής έρευνας λίγες είναι οι ευκαιρίες για να υποκύψει σε τέτοιες προκλήσεις. Προσωπολατρία, συγκρότηση άτυπων κλικών και η παραγωγή ενός πλήθους ασήμαντων δημοσιεύσεων –αυτές και άλλες όμοιες τεχνικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την τόνωση του αισθήματος της αυτοεκτίμησης. Όμως, γενικά, τέτοιες αδικαιολόγητες διεκδικήσεις δεν έχουν εδώ καμία σημασία και καμία σημαντική επίδραση' και αυτό διότι 'οι επιστήμονες τελικά είναι υποχρεωμένοι να δίνουν λόγο μόνον στους ομότεχνούς τους' (ό.π.).

Αυτό ακριβώς, 'να δίνεις λόγο μόνον στους ομότεχνούς σου' σχεδόν το απαγορεύει η λογική αλλά και ο τρόπος εφαρμογής στην πράξη των κριτηρίων που εισήγαγε ο ν. 1268/82. Είναι αυτό το σύστημα που επιτρέπει, μάλιστα υποχρεώνει, τους ατάλαντους και οκνηρούς να εντείνουν τις προσπάθειές τους για να αποκτήσουν την αναγνώριση των μη-επαϊόντων. Είναι οι 'θεσμικές αναγκαιότητες' στις οποίες αναφέρεται ο Merton που επιβάλλουν ορισμένους τύπους συμπεριφοράς και δημιουργούν, επίσης, ορισμένου είδους 'δομές κινήτρων' όμοιες με αυτές που συνοδεύουν την εφαρμογή του νόμου 1268/82. Έτσι, δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος από τον οποίο βγαίνει ζημιωμένη η επιστημονική και πανεπιστημιακή κοινότητα· ζημιωμένο βγαίνει επίσης και ολόκληρο το επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης το οποίο φορτώνεται με την προβολή ανάξιων που το εκθέτουν. Ο Merton αναφέρεται στον δείκτη πρόσληψης (perception index/ Wahrnehmungsindex) διαφόρων κατηγοριών γνωστών και καταξιωμένων όπως και λιγότερο καταξιωμένων και λιγότερο γνωστών επιστημόνων. Για τους κατόχους βραβείου Νόμπελ, ο δείκτης πρόσληψης είναι 85/100, για τα μέλη Ακαδημιών 72/100, για τους κατόχους λιγότερο σημαντικών θέσεων και αναγνώρισης 38/100 και για τους μη κατόχους θέσεων και αναγνώρισης μόλις 17/100. Στην Ελλάδα του ν. 1268/82 λειτουργούν, κατά την άποψή μας, άτυπα δύο ειδών δείκτες πρόσληψης: ο *επιστημονικός* στην κλίμακα του οποίου ένας μεγάλος αριθμός ΔΕΠ δεν έχει θέση και ο *δημόσιος* δείκτης πρόσληψης η κλίμακα του οποίου διαμορφώνε-

ται και επηρεάζεται από τον βαθμό 'αναγνωρισιμότητας' που προσφέρουν τίτλοι χωρίς περιεχόμενο (πρύτανης, κοσμήτορας, πρόεδρος, κ.λπ.). Σημασία για εμάς και για όλο το επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης, έχει ο δείκτης της πανεπιστημιακής κοινότητας ο οποίος για τους 'γνωστούς' και 'αναγνωρίσιμους' είναι τόσο χαμηλός ώστε η παραγωγή και η διάδοση γνώσης να μην επηρεάζονται παρά ελάχιστα από αυτούς. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με τον δεύτερο, τον δημόσιο δείκτη πρόσληψης όπου κυριαρχούν οι 'γνωστοί' και 'αναγνωρίσιμοι' και μπορούν να επηρεάσουν για μικρότερα και μεγαλύτερα διαστήματα τις 'προσλήψεις', δηλαδή την εκτίμηση της σημασίας των προβλημάτων που απασχολούν τη δημοσιότητα. Στον τομέα αυτόν κυριαρχούν εκείνοι οι πανεπιστημιακοί με υψηλό δείκτη αναγνωρισιμότητας, σχολιαστές της επικαιρότητας στον Τύπο και τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, οι οποίοι αποφαίνονται επί παντός του επιστητού επιζητώντας την εκλαΐκευση προβλημάτων που τις περισσότερες φορές δεν γνωρίζουν. Οι μύθοι, γράφει ο Merton (ό.π.: 98)

> 'φαίνονται συχνά πειστικότεροι και για την πλατιά δημοσιότητα πιο κατανοητοί από τις αναγνωρισμένες επιστημονικές θεωρίες, αφού βρίσκονται πιο κοντά από ό,τι οι τελευταίες στις πολιτισμικά επηρεασμένες προκαταλήψεις'.

Έτσι η εικόνα του ξένου, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, το κυπριακό, οι διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η παγκοσμιοποίηση, η 'σύγκρουση' των πολιτισμών, η FYROM και τόσα άλλα προβλήματα της καθημερινής μας ζωής, προβάλλονται αλλά και 'επιλύονται' από αυτούς τους σχολιαστές πειστικότερα για τον πολύ κόσμο από ό,τι η περιπλοκότητά τους επιτρέπει. Αλλά και σε ένα άλλο επίπεδο η παρέμβαση των 'αναγνωρισμένων' καθίσταται σημαντική. Ο Merton (1968/1985: 158) αναφέρει το γεγονός ότι π.χ. ένας χημικός διαβάζει μόνον το 0,5% των δημοσιευμένων στα ειδικά επιστημονικά περιοδικά του κλάδου του μελετών ενώ ο μέσος ψυχολόγος δεν υπερβαίνει το 1%. Η παρατήρηση του Merton (ό.π.: 159) ότι

> 'λόγω της εκθετικής αύξησης του όγκου των επιστημονικών δημοσιεύσεων γίνεται για τον επιστήμονα όλο και πιο δύσκολο να παρακολουθεί τις εξελίξεις ακόμη και στο στενότερο γνωστικό του πεδίο, ενώ αποκτά όλο και πιο συχνά και με διάρκεια μεγαλύτερη σημασία το Matthew-effect στο επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης'

γίνεται επί των ημερών μας πιο επίκαιρη ιδιαίτερα με την 'εισβολή' του internet. Ο Merton αναφέρεται στον B. Glass (ό.π.) ο οποίος είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι

'για τον σημερινό επιστήμονα δεν υπάρχει μεγαλύτερη απογοήτευση από την προσπάθεια να πρέπει να ελέγξει το πλήθος των επιστημονικών δημοσιεύσεων στο ίδιο το δικό του γνωστικό πεδίο' (ό.π.).

Έρευνες επί του επικοινωνιακού συστήματος της επιστήμης έδειξαν ότι, ενώπιον της δυσκολίας να αναγνωρίσουν ακόμη και στον εξειδικευμένο γνωστικό τους χώρο τις σημαντικές συμβολές, οι επιστήμονες ψάχνουν με κριτήρια εξωτερικά, δηλαδή φήμης και ονόματος, σε ποιες μελέτες θα πρέπει να επικεντρώσουν την προσοχή τους. Είναι ακριβώς το όνομα που πολλές φορές συνδέεται με υψηλές θέσεις (και όχι πάντοτε με γνώση του αντικειμένου) στο επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης αυτό που προσδίδει 'υπόσταση' στις δημοσιεύσεις, στις ανακοινώσεις, στη γνώμη που διατυπώνεται. Είναι ενδιαφέρουσα όσο και ενδεικτική η αναφορά του Merton στο 'θρόισμα' (rustle, Rauschen) που προκαλούν στο επικοινωνιακό σύστημα της επιστήμης οι πολλαπλές παρεμβάσεις, οι οποίες σκεπάζουν με τον θόρυβο που προκαλούν φωνές, γνώμες που αν ήταν δυνατόν να ακουστούν θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην κατανόηση των προβλημάτων που μας απασχολούν. Στα ελληνικά επιστημονικά πράγματα ακριβώς αυτός ο 'θόρυβος' που δημιουργούν οι παρεμβάσεις των αναγνωρίσιμων και ασχέτων είναι εκείνος που εμποδίζει πολλές φορές να ακουστούν οι νηφάλιες φωνές και η γνώμη των επαϊόντων.

'...(Ο) πειρασμός παραβίασης των κανόνων συμπεριφοράς της επιστήμης, κατάχρησης ειδικών γνώσεων και η δημιουργία ψευτοεπιστημών έρχεται στην επιφάνεια όταν η δομή του ελέγχου που ασκούν οι ειδικοί παραμένει ανενεργός' (Merton 1942/1985: 98).

Σε αυτό ακριβώς το σημείο υπάρχει ο κίνδυνος να οδηγηθεί η επιστήμη όταν το επικοινωνιακό της σύστημα περάσει στα χέρια αναγνωρίσιμων ψευτοεπιστημόνων.

Ο νόμος του Gresham

Τον 16ο αιώνα, ο άγγλος έμπορος Thomas Gresham (1519-1579) διαπίστωσε ότι στην εποχή της φεουδαρχίας οι κατά τόπους ηγεμόνες για να καλύψουν τα έξοδα της αυλής τους και των πολέμων που διεξήγαγαν, συνήθιζαν να νοθεύουν τα νομίσματα είτε αφαιρώντας το πολυτιμότερο μέταλλο που περιείχαν είτε αντικαθιστώντας τον χρυσό ή τον άργυρο με ευτελή μέταλλα. Ήδη από τα τέλη του 13ου αιώνα οι γάλλοι βασιλείς, όπως μας

πληροφορούν οι Bauer, Matis (1989: 157 κ.ε.) μείωναν την πραγματική αξία του μεταλλικού χρήματος σε σχέση με την ονομαστική του αξία και συγχρόνως απέσυραν από την κυκλοφορία τα μεγαλύτερης αξίας γνήσια νομίσματα. Ήταν τόσο διαδεδομένη η πρακτική αυτή ώστε ο βασιλιάς Φίλιππος ο Ωραίος απέκτησε το προσωνύμιο 'παραχαράκτης'. Με τον τρόπο αυτόν οι ηγεμόνες της εποχής πλούτιζαν σε βάρος του λαού και των παραγωγικών τάξεων, δεν δίσταζαν όμως να αποκαλούν αυτή την τακτική λεηλασίας του πλούτου renovatio monetarum. Τις συνέπειες της λεηλασίας αυτού του είδους τις κατέγραψε ο N. Oresme το 1335 στην πραγματεία *De mutatione monetarum* (*Traktat über Geldabwertung* 1335/1358 Hg. Von E. Schorer, Jena 1937). Η νόθευση του μεταλλικού χρήματος οδήγησε σε πληθωρισμό υποχρεώνοντας τους κατόχους γνήσιου χρήματος να το φυγαδεύσουν στο εξωτερικό, γεγονός που επέφερε τη χρεοκοπία εκείνων που συναλλάσσονταν με το κράτος ή τον ηγεμόνα και προ πάντων εκείνων που δάνειζαν χρήματα στους φορείς εξουσίας. Αυτές οι πρακτικές των προηγούμενων αιώνων που επαναλαμβάνονταν κατά διαστήματα, ώθησαν τον Gresham στη διατύπωση του 'νόμου' που αργότερα πήρε το όνομά του. Ο Max Weber (1976: 5, 9) αναφερόμενος στον 'λεγόμενο' νόμο του Gresham υποστήριξε ότι ο 'νόμος' αυτός είναι μια φανερή εξήγηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε υπαρκτές καταστάσεις και υπό ιδιοτυπικές προϋποθέσεις ορθολογικού ως προς τον σκοπό πράττειν. Εάν και κατά πόσον, συνεχίζει ο Weber, συμπεριφέρεται κανείς κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να το δείξει μόνον η εμπειρία σε σχέση με την πραγματική εξαφάνιση από την κυκλοφορία του εκάστοτε πολύ χαμηλά αξιολογημένου νομίσματος. Για να εκδηλωθεί αυτό το ορθολογικό ως προς τον σκοπό πράττειν στη συγκεκριμένη περίπτωση απαιτείται η νόμιμη κυκλοφορία δύο αναγνωρισμένων νομισμάτων με καθορισμένη από την κεντρική εξουσία την αξία ανταλλαγής τους. Αυτό το γεγονός παρατήρησε ο Gresham, ο οποίος διαπίστωσε ότι, όταν κυκλοφορούν συγχρόνως δύο είδη χρήματος με την ίδια νομικά κατοχυρωμένη συναλλακτική αξία, δηλαδή σε καταστάσεις διπλού νομίσματος, εκείνο το είδος χρήματος που έχει μεγαλύτερη πραγματική αξία εξαφανίζεται από την κυκλοφορία και αποθησαυρίζεται. Μια ακόμη συνέπεια αυτού του γεγονότος είναι ότι το 'καλό' χρήμα ξενιτεύεται με αποτέλεσμα, όπως παρατηρούν οι Bauer, Matis (ό.π.) την κατάρρευση και τη χρεοκοπία των μεγάλων τραπεζών της Φλωρεντίας στα μέσα του 14ου αιώνα.

Το συμπέρασμα στο οποίο μας οδηγεί η ιστορική εμπειρία του διπλού νομίσματος και της απαξίωσής του από παρεμβάσεις του κράτους, του μο-

νάρχη, του ηγεμόνα κ.λπ. που διαθέτει την εξουσία κοπής άρα και νόθευσης του χρήματος είναι ότι στις περιπτώσεις αυτές είναι το 'κακό' χρήμα, δηλαδή το ευτελές, που εκτοπίζει το 'καλό' χρήμα, δηλαδή το γνήσιο και ότι το καλό χρήμα είτε αποθησαυρίζεται είτε, το συνηθέστερο, διοχετεύεται στο εξωτερικό όπου οι συνθήκες είναι ευνοϊκότερες και επιτρέπουν να πωληθεί στην πραγματική του αξία.

Προσπάθεια να εξηγηθεί με τον νόμο του Gresham το καθεστώς που εισήγαγε και παγίωσε ο ν. 1268/82 στα ελληνικά πανεπιστήμια όπως και η νοοτροπία που αυτός εξέθρεψε, έχει γίνει και από άλλες πλευρές. Ο Κώστας Σοφούλης (2000: 222 κ.ε.) υποστηρίζει ότι

> 'μια από τις κεφαλαιώδεις μειονεξίες του νόμου [σημ.: δηλαδή του 1268/82] είναι ότι ευνοεί τη λειτουργία μιας παραλλαγής του νόμου του Gresham στην εξέλιξη των συλλογικών οργάνων του πανεπιστημίου μέχρι να τα οδηγήσει σε λειτουργικό εκφυλισμό'.

Η ουσία της ισχύος του νόμου του Gresham στη συγκεκριμένη εμπειρική πραγματικότητα και υπό τις προϋποθέσεις μιας, κατά Max Weber, ορθολογικής ως προς τον σκοπό δράσης

> 'βρίσκεται στο ότι αποκαλύπτει ένα γενικότερο οργανωτικό φαινόμενο που μπορεί να εκφραστεί με την παραλλαγή του ότι, σε όσα συλλογικά όργανα δεν διαθέτουν ρυθμιστικό μηχανισμό προσαρμογής της *ουσιαστικής* προς την *ονομαστική* [η υπογράμμιση δική μας] αξία των λειτουργιών τους, "η δευτερεύουσα ή τυπική λειτουργία υποσκελίζει την πρωτεύουσα ή ουσιαστική"' (ό.π.: 224-225).

Τη σχέση ουσιαστικής και ονομαστικής λειτουργίας και του τρόπου που αυτή η σχέση εξελίχθηκε, δηλαδή 'εκφυλίστηκε', παρουσιάζει ο Σοφούλης με φόντο την εμπειρία του από τη λειτουργία των Συμβουλίων Σπουδών (ΣΣ) σε επίπεδο Τμήματος του Πανεπιστημίου του Αιγαίου. Αυτά τα ΣΣ, τα οποία απαρτίζονταν από το σύνολο των μελών ΔΕΠ κάθε Τμήματος του Πανεπιστημίου, καλούνταν να γνωμοδοτούν σε κάθε θέμα ακαδημαϊκής φύσης που αφορούσε τα μέλη του Τμήματος. Τις αποφάσεις των ΣΣ, η Διοικούσα Επιτροπή (ΔΕ) η οποία έφερε και την ευθύνη, δήλωσε ότι θα τις εφαρμόζει υπό την προϋπόθεση ότι δεν πάσχουν ως προς το τυπικό, το νομικό τους, μέρος. Τις εμπειρίες του από τη λειτουργία αυτών των ΣΣ του Πανεπιστημίου του Αιγαίου ο Σοφούλης παρουσιάζει ως εξής:

> 'Πολύ σύντομα το φαινόμενο Gresham άρχισε να κάνει την εμφάνισή του, έτσι ώστε μέχρι το τέλος της πενταετούς θητείας μου [σημ.: ο Σοφούλης ήταν

πρόεδρος της ΔΕ] τα ΣΣ να εκφυλιστούν σε ersatz Γενικές Συνελεύσεις... Οι διοικητικές λειτουργίες, τα ζητήματα υπηρεσιακής εξέλιξης και τα προβλήματα που δημιουργούσαν οι συγκρούσεις προσωπικών στρατηγικών κυριάρχησαν στη λειτουργία των ΣΣ, ενώ τα ζητήματα σπουδών υποχώρησαν σε δευτερεύουσα θέση ή και εκφυλίστηκαν στη φορμαλιστική μορφή τους χάνοντας τους χυμούς της γνήσιας επιστημονικής και εκπαιδευτικής αναζήτησης' (ό.π.: 226).

Οι εμπειρίες από τη λειτουργία των ΣΣ του Πανεπιστημίου Αιγαίου που επικαλείται ο Κ. Σοφούλης είναι γενικεύσιμες και θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι παρουσιάζονται σε ακόμη πιο ακραίες μορφές σε παλαιότερα πανεπιστήμια που διαθέτουν κανονικά εκλεγμένα και λειτουργούντα όργανα: σύγκλητο, τμήματα, κοσμητείες κ.λπ. Το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου τους οι Γενικές Συνελεύσεις των Τμημάτων των Πανεπιστημίων υπό το καθεστώς του 1268/82 το διαθέτουν για τις διαδικασίες των εσωτερικών εξελίξεων στις ανώτερες βαθμίδες ΔΕΠ των μελών τους. Για τα ουσιαστικά όσο και σημαντικά ακαδημαϊκά προβλήματα: πρόγραμμα σπουδών, διδασκαλία, συγγράμματα, έρευνα, συνέδρια, φοιτητική/ακαδημαϊκή μέριμνα, συνεργασία ΔΕΠ με φοιτητές, συνεργασία μελών ΔΕΠ στα πλαίσια ερευνητικών προγραμμάτων κ.λπ. ελάχιστα ενδιαφέρονται τα υπηρετούντα μέλη ΔΕΠ· όλες δε αυτές οι διαδικασίες διεκπεραιώνονται σε μηδενικούς χρόνους στη βάση αμοιβαίας κατανόησης και της αρχής ότι ο καθένας/η καθεμία αποφασίζει για τα του οίκου του/της, αφού, έτσι κι αλλιώς, σύμφωνα με το πνεύμα του ν. 1268/82, το κάθε μέλος ΔΕΠ κάνει ό,τι θέλει ερμηνεύοντας κατά το δοκούν τη συνταγματική επιταγή περί της ελευθερίας της έρευνας και της διδασκαλίας (άρθρο 16, § 1 του Συντάγματος). Πλήρης δηλαδή επικράτηση του νόμου του Gresham αφού, με τη διατύπωση του Σοφούλη 'η τυπική λειτουργία υποσκελίζει την πρωτεύουσα ή ουσιαστική' (ό.π.: 225).

Αλλά ο νόμος του Gresham δεν επιβάλλεται μόνον στις διαδικασίες των διαφόρων οργάνων του Πανεπιστημίου· επικρατεί και στην κρίση και την εκτίμηση του παραγόμενου διδακτικού και ερευνητικού έργου. Ο παραδοσιακός ακαδημαϊκός ανταγωνισμός μεταξύ σχολών σκέψης, οπαδών συγκεκριμένων παραδειγμάτων και μεθόδων, έχει παραχωρήσει τη θέση του σε έναν εξοντωτικό πόλεμο μεταξύ εκείνων που έχουν συστήσει ομάδες (τις διανεμητικές συσπειρώσεις) και προσπαθούν με κάθε μέσο να ελέγξουν τα ακαδημαϊκά όργανα και τις εσωτερικές διαδικασίες.[9] Στις περιπτώσεις που οι συσπειρώσεις αυτές έχουν και ιδεολογικό/κοσμοθεωρητικό χαρακτήρα μαζί με την εξυπηρέτηση των ομοϊδεατών τους ενδιαφέρονται και για την

εξόντωση των αντιφρονούντων αντιπάλων τους. Ο πόλεμος όλων εναντίον όλων στο προσωπικό και στο ιδεολογικό επίπεδο εκδηλώνεται προπάντων στη συγκρότηση των εκλεκτορικών σωμάτων και των εισηγητικών επιτροπών όταν πρόκειται για εκλογή νέου μέλους ΔΕΠ ή για την εσωτερική, σχεδόν πάντοτε κλειστή, διαδικασία εξέλιξης. Και εδώ αποδεικνύεται η ισχύς του νόμου του Gresham όταν πρόκειται για υποψηφίους με έργο, ανεξαρτησία και αδογμάτιστη αντίληψη της επιστήμης. Αυτοί, είτε απορρίπτονται είτε, εφόσον ήδη υπηρετούν ως μέλη ΔΕΠ, υποβάλλονται μέχρι ηθικού ακρωτηριασμού σε κάθε είδους εξευτελισμούς (τα παραδείγματα είναι πολλά και γνωστά[10]).

Στις δύο πρώτες δεκαετίες της εφαρμογής του ν. 1268/82 τη μερίδα του λέοντος στις μαζικές προκηρύξεις θέσεων ΔΕΠ είχαν τα κόμματα της Αριστεράς. Στη συνέχεια, σε ορισμένα τμήματα ή και πανεπιστήμια εφαρμόστηκε η πρακτική των ποσοστώσεων στα πλαίσια της οποίας ανάλογα με το πανεπιστήμιο ή το τμήμα και ανάλογα με τους εσωτερικούς συσχετισμούς και τις 'πλειοψηφίες' οι θέσεις ΔΕΠ μοιράζονταν κυρίως μεταξύ του ΠΑΣΟΚ και του Συνασπισμού, γεγονός που προκαλούσε μαζικές κινητοποιήσεις από διαφορετικούς χώρους προς τα κόμματα αυτά. Έτσι προέκυψε το φαινόμενο των μαζικών καθηγητοποιήσεων ανθρώπων ξένων προς την επιστήμη και την έρευνα και την παράλληλη απόρριψη σοβαρών και με έργο ερευνητών αλλά και νέων επιστημόνων που είχαν να επιδείξουν εξαίρετες σπουδές σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Αλλά και από την άλλη πλευρά, τη συντηρητική ή τη Δεξιά, εκδηλώνονται παρόμοιες τάσεις όποτε οι συνθήκες το επιτρέπουν. Πολλές φορές ο ιδεολογικός φανατισμός φτάνει σε τέτοιο σημείο ώστε το γεγονός ότι χρησιμοποιεί κανείς ορισμένη βιβλιογραφία ή εξετάζει το γνωστικό του αντικείμενο από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία, ακολουθεί μια άλλη μέθοδο, κ.λπ. μπορεί ανεξάρτητα ερευνητικού αποτελέσματος να επισύρει τη μήνιν του 'ζηλωτή'. Το παράδειγμα του θεολόγου καθηγητή Φιλοσοφίας ο οποίος κατηγόρησε υποψήφια ότι χρησιμοποιεί 'παρωχημένη' βιβλιογραφία –όπως τους K. Marx, M. Weber και N. Luhmann– για την κοινωνιολογική έρευνα της θρησκείας ενώ αγνοεί τη σοβαρή και σύγχρονη βιβλιογραφία –όπως τους Ζηζιούλα και Μεταλληνό–, μπορεί να είναι ακραίο αλλά όχι ασυνήθιστο. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα που μας επιτρέπουν να ισχυριστούμε, χωρίς δόση υπερβολής, ότι υπό το καθεστώς του ν. 1268/82, σε ορισμένα τουλάχιστον πανεπιστήμια και τμήματα των Κοινωνικών επιστημών, πέρα από τη συμμετοχή σε διανεμητικές συσπειρώσεις, οι ιδεολογικές/κοσμοθεωρητικές και επιστημολογικές επιλογές των υποψηφίων είναι

εκείνες που μετρούν περισσότερο στην εκλογή τους σε μια θέση ΔΕΠ ή στην εξέλιξή τους σε ανώτερη βαθμίδα. Υπ' αυτές τις συνθήκες, ένας μεγάλος αριθμός υποψηφίων καταφεύγει στην επιλογή της κατάλληλης, πλειοψηφικής, ιδεολογίας, κοσμοθεωρίας ή μεθόδου σε σημείο που μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι στο καθεστώς που ο ν. 1268/82 έχει διαμορφώσει ή, τέλος πάντων, επιτρέπει να δημιουργηθεί, *η ιδεολογία έχει εξελιχθεί σε επάγγελμα και μάλιστα προσοδοφόρο.*

Εν κατακλείδι

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να δείξει ότι βοηθούντων ορισμένων θεσμικών ρυθμίσεων όπως εκείνων του 1268/82, ορθολογικά υποκείμενα (οι πανεπιστημιακοί) εκδηλώνουν τρόπους συμπεριφοράς που θεωρούν ότι εξυπηρετούν τον βασικό τους στόχο που δεν είναι άλλος από τη μεγιστοποίηση του ατομικού τους οφέλους. Η με κάθε μέσο επιδίωξη της μεγιστοποίησης της ωφέλειας αποβαίνει, όμως, σε βάρος της ικανοποίησης της υπαρξιακής στη νεωτερικότητα ανάγκης για αναγνώριση[11] η οποία, στα πλαίσια της επιστημονικής και ειδικότερα της πανεπιστημιακής κοινότητας, προσφέρεται με αυστηρά κριτήρια από τους επαΐοντες και τους ομότεχνους, από εκείνους δηλαδή που κατατάξαμε στην κατηγορία των 'σημαντικών άλλων'. Η αντίθεση αυτή μεταξύ μεγιστοποίησης του ατομικού οφέλους και ικανοποίησης της ανάγκης για αναγνώριση ωθεί εκείνους τους πανεπιστημιακούς που στερούνται ικανότητας, προσόντων, γνώσεων αλλά και της απαραίτητης βούλησης 'κόποις να κατακτούν τα καλά' σε επιλογές και τη χρήση μέσων τα οποία περιγράψαμε. Η σημασία που αποδείχτηκε ότι έχει για την έρευνα η αντιστροφή του Matthew-effect ενισχύει την αρχική μας υπόθεση ότι, όταν οι συνθήκες το επιτρέπουν (π.χ., το καθεστώς του ν. 1268/82), μια κατηγορία πανεπιστημιακών, οι λιγότερο καταξιωμένοι, θα πράξει κατά τέτοιον τρόπο ώστε να επιτύχει για τα μέλη της αποδοχές και προνόμια τα οποία, σε διαφορετικές καταστάσεις και διαφορετικές θεσμικές ρυθμίσεις, θα αδυνατούσε να αποκτήσει. Όμως, και αυτό ελπίζουμε να αναδεικνύεται από τις αναλύσεις μας, οι συγκεκριμένες καταστάσεις που έχει δημιουργήσει ο 1268/82 (και βέβαια το πλήθος των άλλων νόμων που τον συνοδεύουν και επιδεινώνουν τις προβληματικές του ρυθμίσεις) αλλά και οι τύποι συμπεριφοράς και δράσης που *επιβάλλει*, οδήγησαν την Ανώτατη Παιδεία σε τέτοια αδιέξοδα που τελικά ζημιώνουν όλους, και τους ωφελημένους. Και εδώ έχει σημασία να τονίσουμε ότι η αδιέξοδη αυτή κατάσταση καίτοι γενικά ανα-

γνωρίζεται και από όλους αναζητούνται τρόποι και μέσα αντιμετώπισή της, δεν συνειδητοποιείται ως τέτοια από εκείνους που την έχουν προκαλέσει και τη συντηρούν.

Με τις αναλύσεις που προηγήθηκαν πιστεύουμε ότι έχουμε αναδείξει ορισμένες από τις βασικές αιτίες που έχουν οδηγήσει στα σημερινά αδιέξοδα τα ελληνικά ΑΕΙ. Δείξαμε, δηλαδή, ότι το θεσμικό καθεστώς που έχει διαμορφώσει ο νόμος 1268/82 οδήγησε στα αδιέξοδα αυτά και για τον λόγο ότι έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις 'λαθεμένης κατανομής κύρους' σε μέλη του ΔΕΠ τα οποία, όμως, βιώνουν αυτό το είδος κατανομής κύρους ως στέρηση της γνήσιας αναγνώρισης που επιθυμούν να τους αποδίδεται. Η αίσθηση αυτής της στέρησης είναι τόσο έντονη και τραυματική ώστε οι πανεπιστημιακοί αυτοί να επιλέγουν ένα είδος φυγής προς τα εμπρός επιδιώκοντας την απόκτηση θέσεων και τίτλων που τους κάνουν μεν 'αναγνωρίσιμους' στην ευρύτερη δημοσιότητα, τους επιφέρουν κέρδη και προνόμια, ακόμη και προσωρινή επιρροή στα πολιτικά και ακαδημαϊκά δρώμενα τους εξασφαλίζουν, εντείνουν όμως την απαξίωσή τους στα μάτια της πανεπιστημιακής κοινότητας και των 'σημαντικών άλλων'. Σε αυτούς τους 'σημαντικούς άλλους' θα πρέπει να κατατάξουμε και τους φοιτητές οι οποίοι είναι και οι κυρίως ζημιωμένοι από τη δράση και τη συμπεριφορά των 'αναγνωρισμένων' αυτών πανεπιστημιακών. Ο φαύλος κύκλος στον οποίον έχουν εμπλακεί αυτά τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας είναι ο φαύλος κύκλος που έχουν εμπλέξει τα ελληνικά ΑΕΙ. Όλα αυτά μας επιτρέπουν, μετά λόγου γνώσεως, να υποστηρίξουμε ότι όσο οι ρυθμίσεις του ν. 1268/82 και των άλλων νόμων που τον έχουν 'συμπληρώσει' παραμένουν ενεργές τα αδιέξοδα θα οξύνονται. Έστω και αν, όπως από πολλές πλευρές υποστηρίζεται, η αλλαγή στη συμπεριφορά των πανεπιστημιακών δεν μπορεί να επέλθει χωρίς την αλλαγή των νοοτροπιών και της κουλτούρας –η γνωστή θέση ότι 'αυτή είναι η Ελλάδα–, εμείς εξακολουθούμε να πιστεύουμε ότι ισχύει η ιστορική εμπειρία ότι οι άνθρωποι αλλάζουν μαζί με τις συνθήκες και ότι αυτές οι αλλαγές των συνθηκών μπορούν να συμπαρασύρουν και τους ανθρώπους και να αλλάξουν και τη νοοτροπία και την κουλτούρα τους, εφόσον βέβαια η κοινωνία, η πολιτική τάξη, οι ενδιαφερόμενοι προχωρήσουν στην αλλαγή των θεσμών. Θα πρέπει δηλαδή να επιτευχθεί μια 'θετική αιτιώδης σχέση μεταξύ θεσμών και αποτελεσμάτων' (Τσεμπελής 2004) σε αντίθεση με την αρνητική σχέση που δημιούργησε ο ν. 1268/82 και οι άλλοι νόμοι που ακολούθησαν.

Σημειώσεις

1. Βλ. άρθρο 31, § 7 α και 7β. Παράγραφος 7 α: 'Μέσα σε αποκλειστική προθεσμία ενός χρόνου από τη θέση σε ισχύ του νόμου αυτού, μέλη ΔΕΠ που έχουν ενταχθεί στη βαθμίδα αυτή [σημ.: δηλαδή του Λέκτορα] σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου αυτού μπορούν με αίτησή τους να ζητήσουν κρίση για εξέλιξη στην επόμενη βαθμίδα...'. Παράγραφος 7 β: 'Τα μέλη ΔΕΠ, τα οποία σύμφωνα με το εδάφιο α της παραγράφου αυτής, εξελίσσονται στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή, μπορούν σε αποκλειστική προθεσμία έξι μηνών από την ημέρα ένταξής τους στη βαθμίδα αυτή να ζητήσουν να κριθούν για εξέλιξη στην επόμενη βαθμίδα...'. Την τακτική των 'μεταβατικών διατάξεων' προς όφελος των υπηρετούντων μελών ΔΕΠ, αλλά και των εναπομεινάντων βοηθών, ακολούθησαν και οι επόμενοι, συμπληρωματικοί του 1268/82 νόμοι. Π.χ. νόμος 2083/92 άρθρο 7, νόμος 2517/97 άρθρο 2 –βλ. Μπένος 2003. 'Είναι γεγονός ότι από την ψήφιση του ν. 1268/82 μέχρι εκείνη του ν. 2517/97', γράφει ο Ματζούφας (1997: 378), 'έχουν σωρευθεί, λόγω των αλλεπάλληλων νομοθετικών αλλαγών τόσο πολύπλοκες μεταβατικές ρυθμίσεις ώστε τα περισσότερα μέλη ΔΕΠ υπάγονται κατά πλειοψηφία στις ευνοϊκότερες μεταβατικές και όχι στις κύριες διατάξεις, σε σημείο που η διάκριση μεταβατικών και κύριων διατάξεων να είναι πρακτικά επουσιώδης'.

2. Τις έννοιες 'διανεμητικές συσπειρώσεις' (distributive coalitions) και 'αφανείς συνεργίες' (covert collusions) δανείζομαι από τον Mancur Olson (Olson 1982 και 2000/2002) και τις χρησιμοποιώ με τον τρόπο που ο ίδιος τις εννοούσε, δηλαδή ως μια τάση εξυπηρέτησης του συμφέροντος των μελών ομάδων που σε συνθήκες αδιαφάνειας έχουν εξασφαλίσει για τον εαυτό τους μια προνομιακή πρόσβαση στην απόλαυση ενός παραγόμενου αγαθού.

3. Συλλήβδην και χωρίς τις αναγκαίες διαφοροποιήσεις η εφημερίδα *Το Βήμα της Κυριακής* (20 Ιουνίου 1999) κατήγγειλε με πηχυαίους τίτλους στην πρώτη σελίδα την ΑΝΩΤΑΤΗ ΜΑΦΙΑ.

4. Σε μια προηγούμενη μελέτη του για την 'ανάγκη αναγνώρισης' (1991/1997) ο Taylor αναφέρεται στο 'ιδεώδες της αυθεντικότητας' το οποίο συνδέει την υποχρέωση να 'βρω ποιο είναι το αποκλειστικά δικό μου γνήσιο είδος ύπαρξης'. Αυτό το είδος ύπαρξης 'δεν μπορεί να αντληθεί κοινωνικά αλλά πρέπει να παραχθεί στο εσωτερικό μου' (1997: 57). Η παραγωγή αυτή προϋποθέτει ότι βρίσκομαι σε μια 'διαλογική σχέση με τους άλλους', δηλαδή η ταυτότητά μου είναι προϊόν των θετικών μηνυμάτων που εισπράττω από αυτή τη διαλογική σχέση.

5. Ο Merton (1968: 20) αναφέρεται στον Αριστοτέλη (Ρητορική) ο οποίος πρώτος χρησιμοποίησε την έννοια των 'σημαντικών άλλων' όταν τόνιζε ότι οι άνθρωποι ενώπιον των οποίων νιώθουμε ντροπή είναι αυτοί των οποίων η γνώμη για εμάς μας ενδιαφέρει.

6. Το βιβλίο του Mead πρωτοδημοσιεύτηκε στις ΗΠΑ το 1934, δηλαδή μετά τον θάνατό του το 1931. Δεν είναι ο ίδιος ο Mead ο συγγραφέας του. Όπως γράφει στον πρόλογό του ο επιμελητής της αμερικανικής έκδοσης Charles Morris, το βιβλίο προήλθε, κυρίως, από τις σημειώσεις δύο φοιτητών που παρακολουθούσαν τα μαθήματα Κοινωνικής Ψυχολογίας του Mead μετά το 1900 και από επιλεγμένα μέρη από αδημοσίευτα έργα του.

7. Βλ. την εγκύκλιο του Γενικού Γραμματέα του υπουργείου Παιδείας, Δ. Κλάδη, σε *Ελευθεροτυπία*, 4 Οκτωβρίου 1986 και Η. Κατσούλη, 'Το πνεύμα μιας εγκυκλίου' σε *Ελευθεροτυπία*, 15 Οκτωβρίου 1986 (αναδημοσίευση σε Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία, 'Τα ελληνικά πανεπιστήμια στην κοινωνία της γνώσης. Μια συμβολή στην υπέρβαση της κρίσης', Αθήνα 2004, σελ.55-61). Στην 'εγκύκλιο' αυτή, ο Δ. Κλάδης δίνει το σύνθημα για τη *λεηλασία* των ελληνικών πανεπιστημίων: κάθε τι που είχε σχέση με θέσεις ΔΕΠ, εκλεκτορικά

σώματα, διοικούσες επιτροπές νέων ΑΕΙ, ΔΙΚΑΤΣΑ, επιτροπές διενέργειας διαγωνισμών, αξιολογήσεις εκπαιδευτικού προσωπικού κ.λπ. θα πρέπει να ανατίθεται 'επιλεκτικά σε εκείνους μόνο τους φίλους και τις επιρροές μας από το πανεπιστήμιο...' Είκοσι χρόνια εφαρμογής του ν. 1286/82 έδειξαν ότι το πνεύμα της εγκυκλίου Κλάδη εξακολουθεί να παραμένει και ζωντανό και ενεργό! Στην ομιλία του 'Προβλήματα της Ανώτατης Εκπαίδευσης' στα πλαίσια εκδήλωσης της Κίνησης Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία, με θέμα 'Η σημασία της αξιολόγησης για την Ανώτατη Παιδεία' (Αθήνα, 7 Απριλίου 2005), ο καθηγητής Λεωνίδας Ρεσβάνης ανάφερε ότι 'εν ενεργεία Γενικός Γραμματέας υπουργείου [πολύ σχετικού με την Παιδεία] ...φτιάχνει σε νέο πανεπιστήμιο τμήμα ακατανόητου ειδικότητος εις πόλη η οποία με την έναρξη λειτουργίας του προαστικού σιδηροδρόμου γίνεται προάστιο των Αθηνών. Ο Γενικός Γραμματέας μετακαλείται στο τμήμα αυτό...'

8. Εδώ θα πρέπει να χωρίσουμε τους 'κομματικούς' φοιτητές από τους άλλους, οι οποίοι ανήμποροι αλλά και αδιάφοροι παρακολουθούν τα τεκταινόμενα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν αντιλαμβάνονται τι ακριβώς συμβαίνει και ποιος φέρει την ευθύνη. Γι' αυτό η στάση της πλειονότητας των ενεργών φοιτητών απέναντι στα μέλη ΔΕΠ που συγκροτούν τις 'διανεμητικές συσπειρώσεις' είναι αρνητική έως και περιφρονητική. Η περιφρόνηση με την οποία οι συνεπείς φοιτητές/τριες αντιμετωπίζουν αυτούς τους 'καθηγητές' εντείνει το αίσθημα της απαξίωσης που τους συνοδεύει και περιπλέκει ακόμη περισσότερο τον φαύλο κύκλο στον οποίο αυτοί, ιδία ευθύνη, έχουν εμπλακεί.

9. Είναι καιρός το υπουργείο Παιδείας να δημοσιεύσει τα ονόματα των καθηγητών μελών των εκλεκτορικών σωμάτων και των εισηγητικών επιτροπών για να αντιληφθούν και οι μη πανεπιστημιακοί ότι τα σώματα αυτά συγκροτούνται αποκλειστικά από τα ίδια πρόσωπα-μέλη των 'διανεμητικών συσπειρώσεων', ιδιαίτερα στον χώρο των Κοινωνικών επιστημών.

10. Η πιο κραυγαλέα περίπτωση αναγνωρισμένου διεθνούς επιστήμονα του οποίου η υποψηφιότητα για μια θέση ΔΕΠ σε ελληνικό πανεπιστήμιο απορρίφθηκε από την πλειοψηφία των καθηγητών του Φυσικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών είναι εκείνη του αστροφυσικού Δ. Νανόπουλου που απασχόλησε έντονα την ελληνική δημοσιότητα, αλλά όχι τόσο πολύ την επιστημονική κοινότητα.

11. Επιμένουμε να συνδέουμε την ατομική ανάγκη για αναγνώριση με τη νεωτερικότητα συντασσόμενοι στο σημείο αυτό με τον Taylor. Δεν αγνοούμε, όμως, ότι η ανάγκη για αναγνώριση αντιμετωπίζεται ιδιαίτερα στο φιλοσοφικό επίπεδο ως μια *υπαρξιακή* ανάγκη (Honneth 2000). Αυτήν την αντίληψη της αναγνώρισης ως 'βασικής ανάγκης' παρουσιάζει παραδειγματικά ο Francis Fukuyama (1997: 21) ο οποίος υποστηρίζει ότι 'κάθε άνθρωπος επιδιώκει η αξιοπρέπειά του να αναγνωρίζεται από τους άλλους ανθρώπους' και παρομοιάζει αυτήν την ανάγκη με 'ενόρμηση'. 'Η αναγνώριση είναι μια ενόρμηση', γράφει, 'και είναι τόσο ισχυρή και θεμελιώδης ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ως μία των σημαντικότερων και των εντονότερων δυνάμεων στην ιστορία'.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Bauer, Leonard & Matis, Herbert (1989). *Geburt der Neuzeit. Vom Feudalsystem zur Marktgesellschaft*, München: dtv.

Fukuyama, Francis (1997). Der Konflikt der Kulturen. Wer gewinnt den

Kampf um die wirtschaftliche Zukunft (αμερικανική έκδοση 1995, *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*, New York: The Free Press), München: Knaur.

Habermas, Jürgen (1982). *Theorie des kommunikativen Handelns*, Bd 2 Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft Frankfurt/M: Suhrkamp.

Habermas, Jürgen (1988), *Nachmetaphysisches Denken. Philosophische Aufsätze*, Frankfurt/M: Suhrkamp.

Honneth, Axel (1998). *Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*, Frankfurt/M: Suhrkamp.

Κατσούλης, Ηλίας (1999). 'Αντιστάσεις στην πολυπολιτισμικότητα'. Σε *Επιστήμη και Κοινωνία*, τχ. 2/3, σελ. 53-104.

Κιντής, Ανδρέας (2001). *Το ελληνικό πανεπιστήμιο στην προοπτική του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Gutenberg.

Κλάδης, Διονύσης & Πανούσης, Ιωάννης (1989). 'Mea culpa. Η κρίση στα ΑΕΙ'. Σε *Το Βήμα*, 17 Σεπτεμβρίου.

Λιάνης, Γιώργος (1989). 'Mea culpa για τα ΑΕΙ. Γιατί απέτυχε ο νόμος-πλαίσιο'. Σε *Το Βήμα*, 1η Οκτωβρίου.

Margalit, Avin (1997). *Politik der Würde. Über Achtung und Verachtung*. Berlin.

Ματζούφας, Παναγιώτης, Γ. (1997). *Ακαδημαϊκή ελευθερία. Οργανωτική και διαδικαστική θεώρηση. Το συνταγματικό πλαίσιο της εξέλιξης των πανεπιστημιακών*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Mead, Georg H. (1973). *Geist, Identität und Gesellschaft* aus der Sicht des Sozialbehaviorismus. Mit einer Einleitung von Charles W. Morris, μτφρ. Ulf Pacher (αμερικανική έκδοση 1934, *Mind, Self and Society*. From the standpoint of a social behaviorist, University of Chicago Press) Frankfurt/M: Suhrkamp.

Merton, Robert, K. (1985). *Entwicklung und Wandel von Forschungs interessen. Aufsätze zur Wissenschaftsoziologie*, Frankfurt/M: Suhrkamp (αμερικανική έκδοση 1973, *The Sociology of Science. Theoretical and Empirical Investigations*, The University of Chicago Press).

Merton, Robert, K. (1942). 'Science and Technology in a Democratic Order'. Σε Merton, Robert, K. 1973, ό.π.

Merton, Robert, K. (1957). 'Priorities in Scientific Discoveries'. Σε Merton, Robert, K. 1973, ό.π.

Merton, Robert, K. (1963). 'Resistance to the Systematic Study of Multiple Discoveries in Science'. Σε Merton, Robert, K. 1973, ό.π.

Merton, Robert, K. (1968). 'The Matthew-effect in Science: the Reward and Communications System of Science Considered'. Σε Merton, Robert, K. 1973, ό.π.

Merton, Robert, K. (1971). 'Patterns of Evaluation in Science: Institutionalization, Structure and Function of the Reference System' (με Harriet Zuckerman). Σε Merton, Robert, K. 1973, ό.π.

Merton, Robert, K. (1968). *Social Theory and Social Structure*, New York, London: The Free Press.

Μπένος, Σωτήριος, Ε. (2003). *Ο νόμος 1268/82 και οι μεταγενέστερες ρυθμίσεις για τα ΑΕΙ*, Αθήνα: Μπένος.

Ξανθόπουλος, Θεμιστοκλής (2005). *Ελληνική Παιδεία. Δοκίμιο εξορθολογισμού και ανασυγκρότησης*. Αθήνα: Gutenberg.

Olson, Mancur (1982). *The Rise and Decline of Nations. Economic Growth, Stagflation and Social Rigidities*, New Haven, London: Yale University Press. [ελληνική μετάφραση: υπό έκδοση, Παπαζήσης 2005].

Olson, Mancur (2003). *Εξουσία και ευημερία. Υπερβαίνοντας τις κομμουνιστικές και τις καπιταλιστικές δικτατορίες*. Μτφρ: Τίνα Πλυτά. Αθήνα: Παπαζήσης (αμερικανική έκδοση 2000, *Power and Prosperity. Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships*, Basic Books).

Παπαδάκης, Νίκος & Ζιρπιάδου, Εύη (2004). 'Στα όρια της διαβούλευσης. 'Ανοικτή' νομοπαρασκευαστική διαδικασία, οργάνωση συμφερόντων και εκπαιδευτική πολιτική στην Ανώτατη Εκπαίδευση: η περίπτωση της Ομάδας Εργασίας του 1980 (ομάδα Σταθόπουλου). Σε *Επιστήμη και Κοινωνία*, τχ. 13, σελ. 19-48.

Παπαδάκης, Νίκος (2004). *Η παλίμψηστη εξουσία. Κράτος, πανεπιστήμιο και εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα*. Αθήνα: Gutenberg.

Πυργιωτάκης, Ιωάννης, Ε. (2001). *Εκπαίδευση και κοινωνία στην Ελλάδα. Οι διαλεκτικές σχέσεις και οι αδιάλλακτες συγκρούσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πυργιωτάκης, Ιωάννης, Ε. & Παπαδάκης, Νίκος, Ε. (2003). 'Η πρώιμη μεταρρύθμιση. Το νομοσχέδιο Τσάτσου-Ευρυγένη για τη μεταρρύθμιση της Ανώτατης Εκπαίδευσης'. Σε *Επιστήμη και Κοινωνία*, τχ. 11, σελ. 187-228.

Ρόκος, Δημήτρης, Κλ. (2003). *Νόμος-πλαίσιο 1268/82 για την Ανώτατη Παιδεία. Πριν- κατά- και. Μετά είκοσι έτη*. Αθήνα: Εναλλακτικές εκδόσεις.

Σοφούλης, Κώστας, Μ. (2000). *Για το σύγχρονο δημόσιο πανεπιστήμιο. Κριτική και ένα σχέδιο*. Αθήνα: Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός.

Ταίηλορ, Τσαρλς (1997). *Πολυπολιτισμικότητα*. Μτφρ: Φιλήμων Παιονίδης. Αθήνα: Πόλις.

Taylor, Charles (1997b). *Das Unbehagen an der Moderne*. Μτφρ: Joachim Schult. Frankfurt/M: Suhrkamp. (πρωτότυπη έκδοση: *The Malaise of Modernity*, Ontario).

Τσεμπελής, Γιώργος (2004). *Εμφωλευμένα παίγνια. Η ορθολογική επιλογή στη συγκριτική πολιτική*. Μτφρ.: Παναγιώτης Νάνος. Αθήνα: Παπαζήσης. (πρωτότυπη έκδοση: *Nested Games*, University of California Press).

Weber, Max (1976). *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen: J.C.B. Mohr.

Σύλλογος Βοηθών-Επιμελητών Φυσικομαθηματικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών (χ.χ.) *Πανελλαδικό Συνέδριο για την Ανώτατη Παιδεία*.